

संचालक फलोत्पादन

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, कृषि भवनजवळ, शिवाजीनगर, पुणे-४११ ००५

दुरध्वनीक्र.०२०-२५५३८३३७

ई-मेल-phytozell@gmail.com

मार्गदर्शक सूचना

जा.क्र.कृआ/फलो-३/हॉर्टसॅप २२-२३/मा.सू./२०२२/२२५८६

दिनांक: २७/०६/२०२२

प्रति,

१. विभागीय कृषि सहसंचालक, सर्व -----
२. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, सर्व -----
(यवतमाळ, चंद्रपूर, गोंदीया, गडचिरोली जिल्हे वगळून)

विषय: क्रॉपसॅप योजनेतर्गत फलोत्पादन पिकांवरील कीड-रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसॅप)सन २०२२-२३ मार्गदर्शक सूचना....

- संदर्भ:** १. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्रमांक:किरोनी-२०२२/प्र.क्र.६५/११-अ, दि.१०/०६/२०२१
 २. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्रमांक:किरोनी-२०२२/प्र.क्र.६५/११-अ, दि.१४/०६/२०२१
 ३. क्रॉपसॅप प्रकल्पाच्या मार्गदर्शक सुचनांचे पत्र जा.क्र.विप्र-७/क्रॉपसॅप २२-२३/प्रमासू/२०२२/२९३८४, दि.१५/०६/२०२२
 ४. आयुक्तालयाचे पत्र जा.क्र.कृआ/फलो-३/हॉर्टसॅप २२-२३/२०२२/२९६९०, दि.१७/०६/२०२२

सन २०२२-२३ मध्ये क्रॉपसॅप योजनेतर्गत आंबा, डाळिंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या फलोत्पादन पिकांवरील “कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन कार्यक्रम (हॉर्टसॅप)” अंमलबजावणीकरीता संदर्भीय शासन निर्णय दि.१०/०६/२०२२ नुसार प्रशासकीय मान्यता तर संदर्भीय दि.१४/०६/२०२२ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये वित्तीय मान्यता प्रदान करण्यात आलेली आहे. सदर शासन निर्णय सोबत सहपत्रीत करण्यात येत आहेत.

सदर मान्यतेनुसार योजना अंमलबजावणीच्या मार्गदर्शक सूचना सोबत सहपत्रित करण्यात येत आहेत. सन २०२२-२३ मध्ये हॉर्टसॅप प्रकल्पाची अंमलबजावणी कृषि विभागाच्या कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांच्या मार्फत करण्यात येणार असल्याने त्यानुषंगाने पूर्वतयारीच्या दृष्टीने सुधारीत बदलांनुसार सर्वेक्षण, शेतीशाळा, प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीबाबत संदर्भीय दि.१७/०६/२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये यापूर्वीच सुचना देण्यात आलेल्या आहेत. त्यानुसार तालुका स्तरावर सुक्ष्म नियोजन करून याबाबतची कार्यवाही करण्यात यावी.

प्रकल्पांतर्गत समय मर्यादीत कामांच्या तयारीच्या दृष्टीने प्रमुख बाबींकरिता पुढील प्रमाणे वेळापत्रक निश्चित करून देण्यात येत आहे.

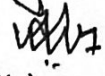
अ.क्र.	कालावधी	बाब	कार्यवाहीचा स्तर
१	जून अखेर पर्यंत	शेतीशाळा आयोजनाचे दृष्टीने गाव व शेतकरी निवड करणे, शेतीशाळा संबंधीत कृषि सहाय्यकांसाठी प्रवर्तकांचे दिर्घ मुदतीचे प्रशिक्षण (टीओएफ) पूर्ण केलेल्या पूर्व प्रशिक्षित प्रशिक्षकांद्वारे रामेती स्तरावर एक दिवसीय शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करणे, शेतीशाळा अंमलबजावणीच्या दृष्टीने पिकनिहाय तांत्रिक पुस्तिका संबंधीत सर्व कृषि सहाय्यकांना उपलब्ध करून देणे.	विकृससं

अ.क्र.	कालावधी	बाब	कार्यवाहीचा स्तर
२	जून अखेर पर्यंत	निश्चित प्लॉटच्या सर्वेक्षणाकरीता गावांची निवड व सर्वेक्षणाचा मार्ग निश्चित करणे, सर्वेक्षणाशी संबंधीत निश्चित प्लॉट करीता पीक निहाय कृषि सहाय्यक निश्चित करणे, निश्चित प्लॉटधारक शेतकरी निवडणे.	तालुका व मंडळ स्तर
३	जून अखेर पर्यंत	सर्वेक्षणासाठी निश्चित केलेल्या सर्व कृषि सहाय्यक तसेच कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांना जिल्हास्तरावर कृषि विद्यापिठामार्फत प्रकल्पांतर्गत समाविष्ट पिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षणाबाबत एक दिवसीय प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे, विकृससं यांनी सर्वेक्षण प्रपत्रे छपाई करून क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध करून देणे.	विकृससं व कृषि विद्यापिठे
४	जून अखेर पर्यंत	सर्वेक्षणाशी संबंधीत सर्व कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांना ऑनलाईन प्रणालीमध्ये निरीक्षणे नोंदणीबाबत राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र (एनसीआयपीएम), नवी दिल्ली यांचेकडून व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंगद्वारे प्रशिक्षण देणे.	विकृससं
५	जून अखेर पर्यंत	प्रवर्तकांचे दिर्घ मुदतीचे प्रशिक्षणाकरीता कर्मचाऱ्यांची निवड करणे.	जिअकृअ
६	दि. १ जुलै ३१ मार्च	केळी, डाळिंब, संत्रा, मोसंबी व चिक्कु या फळपिकांच्या शेतीशाळांचे आयोजन करणे.	कृ.स. ते जिअकृअ
७	दि.१ जुलै पासून पुढे	फळपिकांवरील सर्वेक्षण कामास आरंभ करणे व सर्वेक्षणाची माहिती एनसीआयपीएम, नवी दिल्ली यांच्या संकेतस्थळावर भरणे.	संबंधीत कृ.स., कृ.प. व मं.कृ.अ.
८	दि.४ जुलै पासून	प्रथम ऑनलाईन पीक संरक्षण अॅडव्हायजरी वितरीत करणे; उपविभागीय कृषि अधिकारी / जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचे स्तरावरून प्रथम पीक संरक्षण सल्ला शेतकऱ्यांना एसएमएसद्वारे पाठविणे.	कृ.विद्यापीठ, उविकृअ/जिअकृअ
९	दि.२ जुलै ते ३१ मार्च	फळपिकांचे क्षेत्र असलेल्या गावात प्रकल्प कालावधीत १० गाव बैठकांचे आयोजन करणे.	कृ.प
१०	१५ जुलै पर्यंत	कीड रोग सर्वेक्षणाशी संबंधीत निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांसाठी जिल्हा स्तरावर कृषि विज्ञान केंद्र/कृषि विद्यापीठ/कृषि संशोधन केंद्र यांचे मार्फत एक दिवसीय प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे.	जिअकृअ
११	३० सप्टेंबर अखेर	डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली यांचेकडून अंब्यावरील फळमाशी सर्वेक्षणाकरीता फेरोमेन सापळे व ल्यूर उचल करून क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध करून देणे	जिअकृअ
१२	दि.१० एप्रिल पर्यंत	मार्च अखेर प्रकल्पाचा अंतिम खर्च अहवाल व विहित नमुन्यातील उपयोगिता प्रमाणपत्र कृषि आयुक्तालयास सादर करणे.	विकृससं, सहभागी संस्था, कृ. विद्यापिठे
	दि.१५ एप्रिल पर्यंत	संस्था निहाय अंतिम प्रकल्प अहवाल कृषि आयुक्तालयास सादर करणे.	सहभागी संस्था, कृ.विद्यापिठे

वरील समय मर्यादेप्रमाणे सर्व संबंधितांनी वेळचेवेळी कार्यवाही करून विभाग/ संस्थांचा एकत्रित मासिक प्रगती अहवाल कृषि आयुक्तालयास प्रत्येक महीन्याच्या ५ तारखेस पोहोचेल या बेताने पत्र तसेच ई-मेलद्वारे सादर करावा.

प्रकल्प मार्गदर्शक सुचना कृषि विभागाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्यात येत असून सदर मार्गदर्शक सुचना सर्व क्षेत्रीय कार्यालयांपर्यंत वितरीत होतील याची कृपया दक्षता घ्यावी. याबाबत शासन स्तरावरून काही धोरणात्मक बदल झाल्यास तसे आपणास अवगत करण्यात येईल व सदर बदलांनुसार पुढील कार्यवाही करणे बंधनकारक राहिल याची कृपया नोंद घ्यावी. सध्या सुरु असलेल्या कोविड-१९ महामारीच्या पार्श्वभुमिवर हॉर्टसॅप कार्यक्रम राबविताना सुरक्षिततेच्या दृष्टीने आवश्यक ती सर्व दक्षता घेण्यात यावी.

सोबत: मार्गदर्शक सुचना, शासन निर्णय, सर्वेक्षण प्रपत्रे,
गाव बैठक नोंदणी रजिस्टर नमुना

(डॉ. कैलास मोते)

संचालक फलोत्पादन

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य

प्रत: मा. प्रधान सचिव, कृषि व फलोत्पादन, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई- ३२. यांना माहितीस्तव

प्रत माहिती तथा आवश्यक कार्यवाहीस्तव:

१. संचालक, राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, भारतीय कृषि संशोधन परिषद, नवी दिल्ली.
२. संचालक, विस्तार व प्रशिक्षण, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
३. संचालक, राष्ट्रीय डाळीव संशोधन केंद्र, पुणे-सोलापूर बायपास, शेळगी रोड, सोलापूर.
४. संचालक, राष्ट्रीय लिंबुवर्गीय संशोधन केंद्र, पो. बॉक्स नं. ४६४, शंकर नगर पोस्ट ऑफिस, नागपूर,
५. संशोधन संचालक, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी / डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली/ वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी / डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला
६. संचालक (विस्तार शिक्षण), महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी / डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली/ वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी / डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला
७. प्रमुख, केळी संशोधन केंद्र, जळगाव
८. प्रमुख, फळ संशोधन केंद्र, वेंगुर्ला, जि. सिंधुदूर्ग
९. कनिष्ठ किटकशास्त्रज्ञ, कृषि संशोधन केंद्र, पालघर
१०. कृषि उपसंचालक, नियोजन, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
११. कृषि उपसंचालक, आयुक्त कृषि कक्ष, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

फलोत्पादन पिकावरील कीड, रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसॅप) सन २०२२-२३

मार्गदर्शक सूचना

-----00000-----

१. प्रस्तावना:

आकस्मिकरित्या उद्भवणाऱ्या कीडरोगांच्या प्रादुर्भावामुळे होणारे शेतकऱ्यांचे नुकसान व त्यामुळे उत्पादनात होणारी घट विचारात घेता कीड रोग व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व जनजागृती याकरीता "पिकांवरील कीड, रोग सर्वेक्षण व सल्ला प्रकल्प" (क्रॉपसॅप) राबविण्यात येत आहे. सदर प्रकल्प सन २००९-१० ते २०१२-१३ पर्यंत राष्ट्रीय कृषि विकास योजना तर सन २०१३-१४ पासून नियमित राज्य वार्षिक योजनेतून राबविण्यात येत आहे. क्रॉपसॅप प्रकल्पांतर्गत पिकांचे करण्यात येत असलेले सर्वेक्षण व दिले गेलेले पीक संरक्षण सल्ले शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने उपयुक्त ठरल्याने क्रॉपसॅप प्रकल्पाच्या धर्तीवर सन २०११-१२ पासून राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेमधून आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी व चिक्कू या फळपिकांसाठी "फलोत्पादन पिकावरील कीड, रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन प्रकल्प" (हॉर्टसॅप) राबविण्यास सुरुवात झाली. क्रॉपसॅप व हॉर्टसॅप प्रकल्पांची एकसमान कार्यपद्धती विचारात घेऊन सन २०१८-१९ पासून क्रॉपसॅप योजनेतर्गत फलोत्पादन पिकांचा समावेश करून कृषि विभागाची पीक संरक्षण व सर्वेक्षणाची एकच योजना राबविण्यात येत आहे. सध्या हॉर्टसॅप अंतर्गत आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, टोमॅटो, भेंडी व काजू या नऊ पिकांचा समावेश आहे. हॉर्टसॅप प्रकल्पांतर्गत समाविष्ट पिकांवरील कीड रोगांच्या निरीक्षण नोंदणीसाठी व त्यावर अधारीत पीक संरक्षण सल्ला देण्यासाठी राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, नवी दिल्ली यांनी विकसित केलेल्या e Pest Surveillance या ऑनलाईन संगणक प्रणालीचा वापर करण्यात येत आहे. फलोत्पादन पिकांसाठी मोबाईल ऍप्लिकेशन विकसित करण्यात येत असून ते उपलब्ध होईपर्यंत सध्याच्याच ऑनलाईन संगणक प्रणालीद्वारे निरीक्षण नोंदणी करणे व त्यावर अधारीत पीक संरक्षण सल्ले देण्यात येणार आहेत.

२. योजनेचा उद्देश:

- २.१ आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांचे सर्वेक्षण करून कीडरोगांच्या प्रादुर्भावाबाबत शेतकऱ्यांना वेळीच उपाययोजना सुचविणे.
- २.२ कीडरोगांच्या आकस्मिक प्रादुर्भावामुळे शेतकऱ्यांचे होणारे नुकसान टाळणे.
- २.३ कीडरोगांचा प्रादुर्भाव वेळीच लक्षात आल्याने पुढील संभाव्य नुकसान टाळून उत्पादनात वाढ करणे.
- २.४ कीडरोगांबाबत शेतकऱ्यांना प्रशिक्षित करून कीडरोगांचे वेळीच व्यवस्थापन करणे.
- २.५ कीडरोग प्रादुर्भावीत क्षेत्रासाठी आपत्कालीन परिस्थितीत पीक संरक्षण औषधीचा पुरवठा करणे.
- २.६ वारंवार येणाऱ्या कीडरोगांबाबत सांख्यिकी माहिती संकलीत करणे व कायम स्वरूपाच्या व्यवस्थापनाबाबत कृषि विद्यापिठांच्या सहाय्याने शिफारशी निश्चित करणे.
- २.७ राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, नवी दिल्ली; राष्ट्रीय डाळींब संशोधन केंद्र, सोलापूर; राष्ट्रीय लिंबुवर्गीय संशोधन केंद्र, नागपूर; केळी संशोधन केंद्र, जळगाव; चिक्कू संशोधन केंद्र, पालघर; फळ संशोधन केंद्र, वेंगुर्ला जि.सिंधदुर्ग इत्यादी संस्था तसेच राज्यातील चारही कृषि विद्यापिठे व राज्य कृषि विभाग

यांच्या सहाय्याने आंबा, डाळिंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांवरील कीड रोगांचे सर्वेक्षण करून शेतकऱ्यांना वेळीच उपाययोजना सुचविणे, कीड रोग व्यवस्थापनाबाबतच्या शिफारशी तयार करणे आणि त्यानुषंगाने कृषि खात्यातील कर्मचारी व शेतकरी यांना प्रशिक्षण देणे.

३. योजनेचे कार्यक्षेत्र:

महाराष्ट्र राज्यामध्ये आंबा, डाळिंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो ही मुख्य फलोत्पादन पिके लागवडीखाली आहेत. आंबा पिकासाठी ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग, नाशिक, नंदुरबार, पुणे, कोल्हापूर, बीड व उस्मानाबाद या ११ जिल्ह्यांतील १३०२२४.७० हेक्टर क्षेत्र; डाळिंब पिकासाठी नाशिक, धुळे, अहमदनगर, सोलापूर, पुणे, सातारा, सांगली, औरंगाबाद व बीड या ०९ जिल्ह्यांतील १४२९५८.१२ हेक्टर क्षेत्र; केळी पिकासाठी जळगाव, धुळे, नंदुरबार, पुणे, अहमदनगर, सोलापूर, हिंगोली व नांदेड या ०८ जिल्ह्यांतील ६०३९२.४० हेक्टर क्षेत्र; संत्रा पिकासाठी अहमदनगर, परभणी, वाशिम, अकोला, अमरावती, बुलढाणा, नागपूर व वर्धा, या ०८ जिल्ह्यांतील १०४८२८.३७ हेक्टर क्षेत्र; मोसंबी पिकासाठी जळगाव, औरंगाबाद, जालना, अमरावती, वर्धा व नागपूर या ०६ जिल्ह्यांतील ४२१०२ हेक्टर क्षेत्र; चिक्कू पिकासाठी पालघर जिल्ह्यातील ४४१८.८५ हेक्टर क्षेत्र; काजू पिकासाठी पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग व कोल्हापूर या ०५ जिल्ह्यांतील १५८१९७.४८ हेक्टर क्षेत्र; भेंडी या पिकासाठी ठाणे, जळगाव, पुणे व सातारा या ०४ जिल्ह्यांतील ३५१६.५९ हेक्टर क्षेत्र; टोमॅटो या पिकासाठी ठाणे, नाशिक, पुणे, अहमदनगर, सोलापूर, सातारा, सांगली, औरंगाबाद, लातूर, नागपूर व भंडारा या ११ जिल्ह्यांतील १३७३०.१७ हेक्टर क्षेत्र असे एकूण ३० जिल्ह्यांतील सुमारे ६६०३६८.६७ हेक्टर क्षेत्रावर या योजनेची अंमलबजावणी करण्यात यावी. मागील काही वर्षांतील जिल्ह्यातील पिकाखालील क्षेत्र व कीड रोगांच्या प्रादुर्भावाचा विचार करून सदर योजना राबविण्यासाठी राज्यातील सदर ३० जिल्ह्यांची निवड करण्यात आली आहे. सन २०२२-२३ मध्ये राबविण्यात येणाऱ्या कीड रोग सर्वेक्षण, व्यवस्थापन व सनियंत्रण योजनेत तालुकानिहाय कीड सर्वेक्षणासाठी आवश्यक कृषि सहाय्यक, पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांची संख्या निर्धारित करण्यात आलेली असून त्याची माहिती संदर्भीय दि.१७/०६/२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये यापूर्वीच देण्यात आलेली आहे.

तालुक्यातील सर्वेक्षण करावयाच्या सर्व पिकांचे मिळून १००० हेक्टर पर्यंतच्या क्षेत्रासाठी क्लस्टर अधारीत सर्वेक्षण करावे. त्यानुसार तालुक्यातील सर्वेक्षण करावयाच्या सर्व पिकांचे मिळून एकूण ५०० हेक्टर क्षेत्रासाठी प्रति सप्ताह १० प्लॉट तर ५०१ ते १००० हेक्टरसाठी प्रति सप्ताह २० प्लॉटचे सर्वेक्षण करावे. तालुक्यातील सर्वेक्षण करावयाच्या सर्व पिकांचे मिळून एकूण १००० हेक्टर पेक्षा जास्त क्षेत्रासाठी त्या संबंधीत तालुक्यातील सर्व कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी प्रति कर्मचारी प्रति सप्ताह दोन प्लॉटचे सर्वेक्षण करावे. याबाबतचा सविस्तर तपशील सर्वेक्षण कार्यपद्धतीमध्ये देण्यात आलेला आहे.

४. योजनेची कार्यपद्धती:

- ४.१ कीड-रोगांचे सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन करणे.
- ४.२ शेतकऱ्यांमध्ये कीड-रोगांबाबत जागरुकता निर्माण करणे.
- ४.३ आपत्कालीन परिस्थितीत कीड - रोग व्यवस्थापनासाठी पीक संरक्षण औषधांचा पुरवठा करणे.

राज्यपातळीवर आयुक्त (कृषि) यांच्या अध्यक्षतेखाली योजनेच्या संपूर्ण नियोजन व सनियंत्रणासाठी सुकाणू समितीची रचना (स्टिअरिंग कमिटी) करण्यात आली असून यामध्ये विविध केंद्र व राज्य शासनाच्या कृषि संशोधन व विस्तार क्षेत्रातील संस्थांचा सहभाग आहे. राज्यस्तरीय सुकाणू समिती (स्टिअरिंग कमिटी) खालील प्रमाणे राहिल.

अ.क्र	सहभागी संस्था	पदनाम	पद
१	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य	आयुक्त कृषि, महाराष्ट्र राज्य	अध्यक्ष
२	राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, (भा.कृ.सं.प.) नवी दिल्ली.	संचालक,	सहअध्यक्ष
३	वनस्पती संरक्षण, संगरोध व संग्रह संचालनालय, फरीदाबाद, हरयाणा	राष्ट्रीय पीक संरक्षण सल्लागार, भारत सरकार	सदस्य
४	महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ मर्यादित	व्यवस्थापकीय संचालक	सदस्य
५	महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळ, मुंबई	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	
६	महाराष्ट्र शासन, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई	उपसचिव	सदस्य
७	कापूस विकास संचालनालय, नागपूर	संचालक	सदस्य
८	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	संचालक फलोत्पादन	सदस्य
९	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	संचालक, विस्तार व प्रशिक्षण	सदस्य
१०	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	संचालक, निविष्ठा व गुणवत्ता नियंत्रण,	सदस्य
११	केंद्रीय कापूस संशोधन केंद्र, नागपूर	संचालक	सदस्य
१२	राष्ट्रीय वनस्पती आरोग्य व्यवस्थापन संस्था, हैद्राबाद	संचालक	सदस्य
१३	राष्ट्रीय डार्डीब संशोधन केंद्र, सोलापूर	संचालक	सदस्य
१४	राष्ट्रीय लिंबुवर्गीय संशोधन केंद्र, नागपूर	संचालक	सदस्य
१५	महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी	१.कीटकशास्त्र विभाग प्रमुख २. वनस्पती रोगशास्त्र विभाग प्रमुख	सदस्य
१६	डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली	१.कीटकशास्त्र विभाग प्रमुख २. वनस्पती रोगशास्त्र विभाग प्रमुख	सदस्य
१७	डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला	१.कीटकशास्त्र विभाग प्रमुख २. वनस्पती रोगशास्त्र विभाग प्रमुख	सदस्य
१८	वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी	१.कीटकशास्त्र विभाग प्रमुख २. वनस्पती रोगशास्त्र विभाग प्रमुख	सदस्य

अ.क्र	सहभागी संस्था	पदनाम	पद
१९	केंद्रीय कोरडवाहू शेती संशोधन संस्था, हैद्राबाद	प्रधान शास्त्रज्ञ, कीटकशास्त्र	सदस्य
२०	विभागीय फळ संशोधन केंद्र, वेंगुर्ला (काजू)	प्रमुख शास्त्रज्ञ	सदस्य
२१	चिकू संशोधन केंद्र, पालघर	कनिष्ठ कीटकशास्त्रज्ञ	सदस्य
२२	केळी संशोधन केंद्र जळगाव	उद्यान विद्यावेत्ता	सदस्य
२३	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य कृषि आयुक्तालय, पुणे	कृषि सहसंचालक फलोत्पादन	सदस्य
२४	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य कृषि आयुक्तालय, पुणे	कृषि सहसंचालक, (विस्तार व प्रशिक्षण १, २ व ३)	सदस्य
२५	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य	विभागीय कृषि सहसंचालक, ठाणे, पुणे, नाशिक, कोल्हापूर, औरंगाबाद, लातूर, अमरावती व नागपूर	सदस्य
२६	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	कृषि उपसंचालक, संगणक प्रकल्प	सदस्य
२७	राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र,	प्रधान शास्त्रज्ञ	तांत्रिक समन्वयक
२८	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	कृषि उपसंचालक, फलोत्पादन-३	सदस्य सहसचिव
२९	कृषि विभाग, महाराष्ट्र राज्य, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे	कृषि उपसंचालक, पीक संरक्षण (विस्तार व प्रशिक्षण-७)	सदस्य सचिव

५. संस्थानिहाय जबाबदाऱ्या:

वरील संस्थांमधून योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी प्रतिनिधींची नियुक्ती करण्यात आली आहे. सदर संस्थांना सोपवून दिलेल्या जबाबदाऱ्या / कर्तव्य पुढीलप्रमाणे आहेत.

५.१ राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, (भारतीय कृषि संशोधन परिषद) नवी दिल्ली

५.१.१ ऑनलाईन माहिती भरण्यासाठी संगणक प्रणाली तयार करणे व त्याचे व्यवस्थापन करणे.

५.१.२ जीआयएस प्रणाली तयार करणे व त्याचे व्यवस्थापन करणे.

५.१.३ जी.आय.एस. आधारीत कीड रोगांचे स्वयंचलित नकाशे प्रणालीचे व्यवस्थापन करणे.

५.१.४ कीड रोग संरक्षण व सल्ला बाबतचे ऑनलाईन यंत्रणेचे व्यवस्थापन करणे, कीड /रोगांबाबत शास्त्रीय सल्ला देणे.

५.१.५ कीड रोग सर्वेक्षण व सल्ला चमुला तांत्रिक बाबीकरीता प्रशिक्षण व मदत करणे.

५.१.६ योजनेचे तांत्रिक सनियंत्रण करणे.

५.२ राष्ट्रीय डाळींब संशोधन केंद्र, सोलापूर

- ५.२.१ डाळींब पिकासाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापनावर आधारित पीक संरक्षण पध्दती तयार करणे, सल्ला देणे.
- ५.२.२ प्रकल्पांतर्गत आतार्पितच्या डाळींब पिकाच्या माहितीच्या आधारे येणाऱ्या हंगामात उद्रेक होऊ शकणाऱ्या कीड रोगांच्या व्यवस्थापनाकरीता शिफारशी देणे.
- ५.२.३ भविष्यात उदभवणाऱ्या कीडरोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलीत करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे.
- ५.२.४ कीडरोग सर्वेक्षण व सल्ला कामाचे वेळच्या वेळी संनियंत्रण करून योग्य ते मार्गदर्शन करणे.
- ५.२.५ कीड रोग तिव्रतेचे संनियंत्रण ऑनलाईन अहवालाआधारे करणे व आपत्कालीन परिस्थितीत क्षेत्रीय भेटी देऊन उपाययोजनात्मक सल्ले सुचविणे.
- ५.२.६ योजनेतील इतर सहभागी संस्था व कृषि विद्यापिठांसह जाहीर निवेदनासाठी सल्ला व उपाययोजना, ऑनलाईन वेबसाईटवर आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे.
- ५.२.७ डाळींब पिकाचे सर्वेक्षण, उपाययोजना व संशोधनात्मक बाबी याचा अहवाल सादर करणे.

५.३ राष्ट्रीय लिंबुवर्गीय संशोधन केंद्र, नागपूर

- ५.३.१ संत्रा व मोसंबी पिकांसाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापनावर आधारित पीक संरक्षण पध्दती तयार करणे, सल्ला देणे.
- ५.३.२ प्रकल्पांतर्गत आतार्पितच्या संत्रा व मोसंबी पिकांच्या माहितीच्या आधारे येणाऱ्या हंगामात उद्रेक होऊ शकणाऱ्या कीड रोगांच्या व्यवस्थापनाकरीता शिफारशी देणे.
- ५.३.३ भविष्यात उद्भवणाऱ्या कीडरोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलीत करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे.
- ५.३.४ कीडरोग सर्वेक्षण व सल्ला कामाचे वेळच्या वेळी संनियंत्रण करून योग्य ते मार्गदर्शन करणे.
- ५.३.५ कीड रोग तिव्रतेचे संनियंत्रण ऑनलाईन अहवालाआधारे करणे व आपत्कालीन परिस्थितीत क्षेत्रीय भेटी देऊन उपाययोजनात्मक सल्ले सुचविणे.
- ५.३.६ योजनेतील इतर सहभागी संस्था व कृषि विद्यापिठांसह जाहीर निवेदनासाठी सल्ला व उपाययोजना, ऑनलाईन वेबसाईटवर आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे.
- ५.३.७ संत्रा व मोसंबी पिकांचे सर्वेक्षण, उपाययोजना व संशोधनात्मक बाबी याचा अहवाल सादर करणे.

५.४ कृषि विभाग

- ५.४.१ कीड सर्वेक्षणासाठी कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांची नावे निश्चित करणे त्यांनी करावयाची कामे व इतर अनुषंगिक जबाबदाऱ्या पार पाडणे. कृषि सहाय्यक यांनी निश्चित प्लॉटचे तर कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी रॅण्डम प्लॉटचे सर्वेक्षण करणे.
- ५.४.२ आयुक्तालय स्तरावर संगणक चालक यांची उपलब्धता करून घेणे.

- ५.४.३ कृषि विभागातील अधिकारी/कर्मचारी यांच्यासाठी कृषि विद्यापिठे, कृषि विज्ञान केंद्रांच्या सहाय्याने प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे.
- ५.४.४ एकात्मिक कीड व्यवस्थापनाबाबत शेतकऱ्यांसाठी कृषि विद्यापिठे, कृषि विज्ञान केंद्रांच्या सहाय्याने प्रशिक्षणाचे आयोजन करणे.
- ५.४.५ ऑनलाईन माहिती भरण्यासाठी सर्वेक्षण प्रपत्रे छपाई करणे व वितरीत करणे.
- ५.४.६ डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली यांचेकडून अंब्यावरील फळमाशी सर्वेक्षणाकरीता फेरोमेन सापळे व ल्यूर उचल करून क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध करून देणे
- ५.४.७ एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दतीचा एसएमएस, भितीपत्रके, घडीपत्रीका, आकाशवाणी, दुरदर्शन, वृत्तपत्र, वेबिनार, फेसबुक, व्हॉट्सअप व इतर प्रसार माध्यमांद्वारे प्रचार व प्रसिध्दी करणे.
- ५.४.८ गावनिहाय कीडरोगाची तिव्रता तालुकास्तरावरून तपासणे व त्याची माहिती शेतकऱ्यांना देणे.
- ५.४.९ आपत्कालीन परीस्थितीत कीडरोग सर्वेक्षणावर अधारीत व सल्ला याद्वारे कीडरोगाबाबत शेतकऱ्यांना एसएमएसद्वारे संदेश देणे.
- ५.४.१० शेतकऱ्यांमध्ये जनजागृती करून कीड/रोग व्यवस्थापनासाठी उपाययोजना करणे.
- ५.४.११ आपत्कालीन परिस्थितीत कीड रोगांच्या व्यवस्थापनासाठी ५० टक्के अनुदानावर पीक संरक्षण औषधांचा/साहित्याचा पुरवठा करणे, अन्य योजनांमधील पीक संरक्षण बाबींचे अनुदान सर्वेक्षणाधारीत कीडरोगांचे तिव्रतेप्रमाणे शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देणे.

५.५ कृषि विद्यापिठे

१. वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी
२. महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी
३. डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला
४. डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली

- ५.५.१ विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील सर्वेक्षण करण्यात येत असलेल्या सर्वच पिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षणाचे अनुषंगाने सर्वेक्षण प्रपत्रानुसार कीड रोग ओळख व निरीक्षणे घेणेबाबत कृषि विभागातील कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांना प्रशिक्षण देणे तसेच याबाबतचे प्रशिक्षण साहित्य उपलब्ध करून देणे.
- ५.५.२ कृषि विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील कृषि विज्ञान केंद्रांच्या सेवा या प्रकल्पासाठी उपलब्ध करून घेणे, कृषि विज्ञान केंद्र/कृषि विद्यापीठ/कृषि संशोधन केंद्र यांचे मार्फत फलोत्पादन पिकांचे ज्या शेतकऱ्यांच्या शेतामध्ये सर्वेक्षण होणार आहे अशा निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांसाठी कीड रोग सर्वेक्षण, कीड रोगांची ओळख व त्याचे एकात्मिक व्यवस्थापन याबाबत जिल्हा स्तरीय प्रशिक्षणामध्ये शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करणे तसेच यानुषंगाने प्रशिक्षण साहित्य उपलब्ध करून देणे.

- ५.५.३ जिल्हानिहाय कीडरोग सर्वेक्षणांबाबत कृषि विद्यापीठाच्या जिल्हा समन्वयकाशी संपर्क ठेवून आढावा घेणे. जिल्हा समन्वयकांनी त्यांना क्रॉपसॅप प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध करून दिलेल्या अनुदानातून जिल्ह्यामध्ये क्षेत्रीय भेटी देऊन प्रकल्पाच्या कामाचा तांत्रिक आढावा घेणे व कृषि विद्यापीठ आणि कृषि विभाग यांना अहवाल देणे.
- ५.५.४ विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील सर्वेक्षण करण्यात येत असलेल्या सर्वच पिकांवरील कीडरोग सर्वेक्षण व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दतीच्या कामात तांत्रिक मार्गदर्शन करणे.
- ५.५.५ कृषि विद्यापीठाकडे उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या संशोधन सहयोगी याच्या मदतीने तालुकानिहाय ऑनलाईन वेबसाईटवर भरण्यात आलेल्या कीडरोग सर्वेक्षण अहवालावर आधारीत माहितीचे विश्लेषण करणे व कीडरोगाचे तालुकानिहाय एसएमएससाठी तसेच योजनेतील इतर सहभागी संस्थांसह जाहीर निवेदनासाठी सल्ला व उपाययोजना, ऑनलाईन वेबसाईटवर आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे.
- ५.५.६ कृषि विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील कीडरोगाचे तीव्रतेवर लक्ष ठेवून तीव्रता वाढणाऱ्या व वाढलेल्या ठिकाणी क्षेत्रीय भेटी आयोजित करून उपाययोजना सुचविणे व अहवाल कृषि आयुक्तालयास सादर करणे.
- ५.५.७ कृषि विद्यापीठ कार्यक्षेत्रातील सर्वेक्षण संबंधीत सर्वच पिकांच्या प्रकल्पातील आतार्पतच्या माहितीच्या आधारे येणाऱ्या हंगामात उद्रेक होऊ शकणाऱ्या कीड रोगांच्या व्यवस्थापनाकरीता शिफारशी देणे व संशोधनात्मक बाबींवर अहवाल सादर करणे.
- ५.५.८ हॉर्टसॅप व क्रॉपसॅप अंमलबजावणीकरीता एकत्रितपणे उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या आकस्मिक निधीमधून फळपिकांसाठी राबविण्यात येत असलेल्या शेतीशाळांच्या वर्गनिहाय दृकश्राव्य (व्हिडीओ) क्लिप्स तयार करणे.
- ५.५.९ आंबा पिकावरील फळमाशी नियंत्रणाकरीता खास मोहिम राबवून, कोकण विभाग फळमाशीमुक्त घोषित करण्याकरीता कार्यवाही करणे.
- ५.५.१० डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली यांनी आंब्यावरील फळमाशी सर्वेक्षणाकरीता फेरोमेन सापळे व ल्यूर जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांच्या मागणीनुसार उपलब्ध करून देणे.
- ५.५.११ भविष्यात उदभवणाऱ्या कीडरोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलीत करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे.
- ५.६ **विभागीय फळ संशोधन केंद्र, वेंगुर्ला**
- ५.६.१ काजू पिकासाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करणे व सल्ला देणे.
- ५.६.२ प्रकल्पांतर्गत आतार्पतच्या काजू पिकाच्या माहितीच्या आधारे येणाऱ्या हंगामात उद्रेक होऊ शकणाऱ्या कीड रोगांच्या व्यवस्थापनाकरीता शिफारशी देणे.
- ५.६.३ भविष्यात उदभवणाऱ्या कीडरोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलीत करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे.
- ५.६.४ कीडरोग सर्वेक्षण व सल्ला कामामध्ये वेळच्या वेळी संनियंत्रण करून योग्य ते मार्गदर्शन करणे.
- ५.६.५ कीड रोग तिब्रतेचे संनियंत्रण ऑनलाईन अहवालावरून करणे व आपत्कालीन परिस्थितीत क्षेत्रीय भेटी देऊन उपाययोजना सुचविणे.

५.६.६ योजनेतील इतर सहभागी संस्था व कृषि विद्यापिठांसह जाहीर निवेदनासाठी सल्ला व उपाययोजना, ऑनलाईन वेबसाईटवर आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे.

५.६.७ काजू पिकाचे सर्वेक्षण, उपाययोजना व संशोधनात्मक बाबींवर अहवाल कृषि विभागास सादर करणे.

५.६.८ आंबा पिकावरील फळमाशी नियंत्रणाकरीता खास मोहिम राबवून, कोकण विभाग फळमाशीमुक्त घोषित करण्याकरीता डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली यांच्या समन्वयाने कार्यवाही करणे.

५.७ चिकू संशोधन केंद्र, पालघर

५.७.१ चिकू पिकासाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करणे, सल्ला देणे.

५.७.२ प्रकल्पांतर्गत आतार्पितच्या चिकू पिकाच्या माहितीच्या आधारे येणाऱ्या हंगामात उद्रेक होऊ शकणाऱ्या कीड रोगांच्या व्यवस्थापनाकरीता शिफारशी देणे.

५.७.३ भविष्यात उद्भवणाऱ्या कीडरोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलीत करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे.

५.७.४ कीडरोग सर्वेक्षण व सल्ला कामामध्ये वेळच्या वेळी संनियंत्रण करून योग्य ते मार्गदर्शन करणे.

५.७.५ कीड/रोगांच्या तिव्रतेचे संनियंत्रण ऑनलाईन अहवालावरून करणे व आपत्कालीन परिस्थितीत क्षेत्रीय भेटी देऊन उपाययोजना सुचविणे.

५.७.६ योजनेतील इतर सहभागी संस्था व कृषि विद्यापिठांसह चिकू व भेंडी पिकाकरीता जाहीर निवेदनासाठी सल्ला व उपाययोजना, ऑनलाईन वेबसाईटवर आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे.

५.७.७ प्रकल्पातील चिकू पिकाचे सर्वेक्षण, उपाययोजना व संशोधनात्मक बाबींवर अहवाल सादर करणे.

५.८ केळी संशोधन केंद्र, जळगाव

५.८.१ केळी पिकासाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करणे, सल्ला देणे.

५.८.२ प्रकल्पांतर्गत आतार्पितच्या केळी पिकाच्या माहितीच्या आधारे येणाऱ्या हंगामात उद्रेक होऊ शकणाऱ्या कीड रोगांच्या व्यवस्थापनाकरीता शिफारशी देणे.

५.८.३ भविष्यात उद्भवणाऱ्या कीडरोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलीत करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पध्दती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे.

५.८.४ कीडरोग सर्वेक्षण व सल्ला कामामध्ये वेळच्या वेळी संनियंत्रण करून योग्य ते मार्गदर्शन करणे.

५.८.५ कीड रोग तिव्रतेचे संनियंत्रण ऑनलाईन अहवालावरून करणे व आपत्कालीन परिस्थितीत क्षेत्रीय भेटी देऊन उपाययोजना सुचविणे.

५.८.६ योजनेतील इतर सहभागी संस्था व कृषि विद्यापिठांसह जाहीर निवेदनासाठी सल्ला व उपाययोजना, ऑनलाईन वेबसाईटवर आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे.

५.८.७ केळी पिकाचे सर्वेक्षण, उपाययोजना व संशोधनात्मक बाबींवर अहवाल सादर करणे.

६. सर्वेक्षण कार्यपध्दती:

- ६.१ आंबा, डाळिंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांसाठी राज्याच्या ३० जिल्ह्यातील कृषि विभागाच्या एकूण १५४ तालुक्यात कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी हे सोमवार, मंगळवार, गुरुवार, शुक्रवार या दिवशी क्षेत्रीय भेटी देऊन कीडरोगांच्या विविध अवस्थांची निरीक्षणे प्रपत्रात नोंदवतील. सदर निरीक्षणे ते दर बुधवारी व शुक्रवारी मध्यान्होत्तर प्रकल्पाच्या ऑनलाईन प्रणालीवर भरतील.
- ६.२ ऑनलाईन प्रणालीवर भरलेल्या निरीक्षणांचे विश्लेषण राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, भारतीय कृषि संशोधन परिषद, नवी दिल्ली यांचे मार्गदर्शनाखाली करून राज्यातील संबंधीत कृषि विद्यापिठे व इतर संशोधन संस्थांचे शास्त्रज्ञ वेबसाईटवर ऑनलाईन प्रणालीद्वारे तालुकानिहाय उपाय योजना सुचवतील.
- ६.३ कृषि विद्यापिठे व संशोधन संस्थांनी सुचविलेल्या उपाययोजनांच्या आधारे कृषि विभाग तसेच सर्व सहभागी संस्थांद्वारे शेतकऱ्यांना दुरदर्शन, आकाशवाणी, एसएमएस, वृत्तपत्रे, वेबिनार, फेसबुक, व्हॉटसअप व इतर प्रसिध्दी माध्यमांद्वारे मार्गदर्शन केले जाईल. जेणेकरून या मार्गदर्शनाच्या आधारे शेतकरी वेळच्या वेळी उपाययोजना करून कीड रोगांचे नियंत्रण करू शकतील.
- ६.४ तालुक्यातील सर्वेक्षण करावयाच्या सर्व पिकांचे मिळून १००० हेक्टर पर्यंतच्या क्षेत्रासाठी क्लस्टर अधारीत सर्वेक्षण करण्यात यावे.
- ६.५ तालुक्यातील सर्वेक्षण करावयाच्या सर्व पिकांचे मिळून एकूण ५०० हेक्टर क्षेत्रासाठी प्रति सप्ताह १० प्लॉट तर ५०१ ते १००० हेक्टरसाठी प्रति सप्ताह २० प्लॉटचे सर्वेक्षण करावे.
- ६.६ तालुक्यातील सर्वेक्षण करावयाच्या सर्व पिकांचे मिळून एकूण १००० हेक्टर पेक्षा जास्त क्षेत्रासाठी त्या संबंधीत तालुक्यातील सर्व कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी प्रति कर्मचारी प्रति सप्ताह दोन प्लॉटचे सर्वेक्षण करावे.
- ६.७ दर सप्ताहात सर्वेक्षणाशी संबंधीत प्रत्येक कृषि सहाय्यकांनी २ निश्चित प्लॉटचे तर कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी २ रॅण्डम प्लॉटचे अनिवार्यपणे सर्वेक्षण करावे. संबंधीतांनी सदर २ प्लॉटचे सर्वेक्षण एकाच दिवशी करावे.
- ६.८ आयुक्तालय स्तरावरून संदर्भीय दि.१७/०६/२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये तालुक्याचे फळपिकनिहाय क्षेत्राच्या प्रमाणानुसार साप्ताहिक प्लॉटचे लक्षांक निश्चित करून देण्यात आले आहे. तालुका स्तरावरून पिकनिहाय सर्वेक्षणाचे लक्षांक कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांना विभागून देण्यात यावे.
- ६.९ तालुका स्तरावर सदर लक्षांकांची सप्ताहातील २ गटात "गट अ" (सोमवार व मंगळवार) व "गट ब" (गुरुवार, शुक्रवार) यामध्ये साधारणतः प्रत्येकी ५० टक्के लक्षांक याप्रमाणे विभागणी करून सर्वेक्षणाचे नियोजन करावे.
- ६.१० तालुका कृषि अधिकारी यांनी "गट अ" व "गट ब" प्रमाणे सर्वेक्षणाशी संबंधीत कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांची निश्चिती करावी. सदर कर्मचारी यांनी कायमस्वरूपी त्याच गटात सर्वेक्षण करावे.
- ६.११ मंडळ कृषि अधिकारी यांनी निश्चित प्लॉटच्या सर्वेक्षणाकरीता गावांची निवड व सर्वेक्षणाचा मार्ग निश्चित करावा. तर संबंधीत कृषि सहाय्यक यांनी निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांची निवड करावी.
- ६.१२ मंडळ कृषि अधिकारी यांनी सदर निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांचा तपशील "HORTSAP FIXED PLOT २२-२३" या नावाने कृषि आयुक्तालयाकडून उपलब्ध करून दिलेल्या गुगल स्प्रेडशीटमध्ये सादर करावा.

६.१३ पिकनिहाय सर्वेक्षण व सनियंत्रण करावयाचे कीड/रोग:

आंबा	: तुडतुडे, फुलकिडे, फळमाशी, भूरी, करपा
डाळींब	: फुलकिडे, फळ पोखरणारी अळी, खोड भुंगे (शॉट होल बोरर), तेलकट डाग, मर
केळी	: सिगाटोका (करपा), फुलकिडे
संत्रा व मोसंबी	: काळी माशी, पांढरी माशी, सिट्रस सायला, पाने पोखरणारी अळी, कोळी, फुलकिडे, फळातील रसशोषक पतंग, साल खाणारी अळी, फायटोथोरा
चिकू	: फुलकळी पोखरणारी अळी, फळातील बी पोखरणारी अळी, फायटोथोरा रोग
काजू	: डेकण्या (टी मॉस्कीटो बग), फुलकिडे, मूळ व खोड पोखरणारी अळी, ब्लॉसम ब्लॉइट.
भेंडी	: शेंडा व फळ पोखरणारी अळी, तुडतुडे, मावा, पांढरी माशी, हद्दा बिटल, लाल कोळी, भुरी रोग, केवडा (पिवळा मोझॅक व्हायरस)
टोमॅटो	: फळ पोखरणारी अळी, पांढरी माशी, मावा, फुलकिडे, पाने पोखरणारी अळी (नागअळी), लाल कोळी, इरिओफाईड कोळी

६.१४ सर्वेक्षणासाठी पिकनिहाय कालावधी:

अ.क्र.	पीक	सर्वेक्षणाचा कालावधी
१	डाळींब	०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३
२	केळी	०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३
३	संत्रा	०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३
४	मोसंबी	०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३
५	चिकू	०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३
६	भेंडी	०१ ऑक्टोबर २०२२ ते ३१ मार्च २०२३
७	टोमॅटो	०१ ऑक्टोबर २०२२ ते ३० जून २०२३
८	आंबा	०१ ऑक्टोबर २०२२ ते ३० जून २०२३
९	काजू	०१ ऑक्टोबर २०२२ ते ३० जून २०२३

६.१५ पिकनिहाय सर्वेक्षणासाठीचे जिल्हे:

अ.क्र	पीक	सर्वेक्षणासाठी अंतर्भूत जिल्हे	जिल्हे संख्या
१	आंबा	ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग, नाशिक, चंद्रपूर, पुणे, कोल्हापूर, बीड व उस्मानाबाद	११
२	डाळींब	नाशिक, धुळे, अहमदनगर, सोलापूर, पुणे, सातारा, सांगली, औरंगाबाद व बीड	०९
३	केळी	जळगाव, धुळे, चंद्रपूर, पुणे, अहमदनगर, सोलापूर, हिंगोली व नांदेड	०८
४	संत्रा	अहमदनगर, परभणी, वाशिम, अकोला, अमरावती, बुलढाणा, नागपूर व वर्धा,	०८
५	मोसंबी	जळगाव, औरंगाबाद, जालना, अमरावती, वर्धा व नागपूर	०६
६	चिकू	पालघर	०१
७	काजू	पालघर, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग व कोल्हापूर	०५
८	भेंडी	ठाणे, जळगाव, पुणे व सातारा	०४
९	टोमॅटो	ठाणे, नाशिक, पुणे, अहमदनगर, सोलापूर, सातारा, सांगली, औरंगाबाद, लातूर, नागपूर व भंडारा	११

६.१६ **सर्वेक्षण अधारीत पीक संरक्षण सल्ले:** कृषि विद्यापिठे तसेच संशोधन संस्था स्तरावर या प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या संशोधन सहयोगी यांच्या मदतीने ऑनलाईन प्रणालीमध्ये भरण्यात आलेल्या कीडरोग माहितीचे विश्लेषण करुन आठवड्यातून दोनदा (सोमवार व गुरुवार) पीक संरक्षण सल्ले (अॅडव्हायजरी) वितरीत करण्यात यावेत. यासाठी फळपीक निहाय कृषि विद्यापीठ/ संस्था यांना खालीलप्रमाणे कृषि विभाग निश्चित करुन देण्यात येत आहे. **कृषि विद्यापिठे तसेच संशोधन संस्था यांनी सदर सल्ले एकाचवेळी इंग्रजी तसेच मराठी भाषेत अनिवार्यपणे ऑनलाईन प्रणालीद्वारे द्यावेत.**

अ. क्र.	संस्था/ विद्यापीठ	फळपिक	कार्यक्षेत्र (कृषि विभागातील समाविष्ट जिल्हे)
१	वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी	केळी	लातूर विभाग
		मोसंबी	औरंगाबाद विभाग
		डाळिंब	औरंगाबाद विभाग
		आंबा	औरंगाबाद विभाग, लातूर विभाग,
		संत्रा	लातूर विभाग
२	महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी	काजू	कोल्हापूर विभाग
		संत्रा	पुणे विभाग
		डाळिंब	नाशिक विभाग
		आंबा	पुणे विभाग, कोल्हापूर विभाग, नाशिक विभाग
		भेंडी	पुणे विभाग, कोल्हापूर विभाग, नाशिक विभाग
		टोमॅटो	पुणे विभाग, नाशिक विभाग
३	डॉ. बा. सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली	आंबा	ठाणे विभाग
४	डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला	संत्रा, मोसंबी	अमरावती विभाग
५	राष्ट्रीय डाळिंब संशोधन केंद्र, सोलापूर	डाळिंब	पुणे विभाग, कोल्हापूर विभाग
६	राष्ट्रीय लिंबुवर्गीय संशोधन केंद्र, नागपूर	संत्रा, मोसंबी	नागपूर विभाग
७	केळी संशोधन केंद्र, जळगाव	केळी	पुणे विभाग, नाशिक विभाग
८	फळ संशोधन केंद्र, वेंगुर्ला,	काजू	ठाणे विभाग
९	कृषि संशोधन केंद्र, पालघर	चिक्कू व भेंडी	ठाणे विभाग

७. कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांच्यासाठी सर्वेक्षणासाठी गाव, पीक व शेत निवडीकरीता सर्वसाधारण सुचना:
- ७.१ आयुक्तालय स्तरावरून फळपिकनिहाय क्षेत्राच्या प्रमाणानुसार तालुकानिहाय सर्वेक्षण करावयाच्या साप्ताहिक प्लॉटचे लक्षांक निश्चित करून देण्यात आले आहे. तालुका स्तरावरून पिकनिहाय सर्वेक्षणाचे लक्षांक कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील पिकाचे क्षेत्र विचारात घेऊन विभागून देण्यात यावे.
- ७.२ तालुका स्तरावर सदर लक्षांकांची सप्ताहातील २ गटात "गट अ" (सोमवार व मंगळवार) व "गट ब" (गुरुवार, शुक्रवार) यामध्ये साधारणतः प्रत्येकी ५० टक्के लक्षांक पुर्ण होईल हे विचारात घेऊन "गट अ" व "गट ब" यामध्ये सर्वेक्षण करणाऱ्या कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांची निश्चिती करावी.
- ७.३ कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी त्यांच्या अधिनस्त कृषि सहाय्यकांनी सर्वेक्षणासाठी निवडलेली गावे वगळून कोणत्याही एका गावातील दोन रॅण्डम प्लॉटचे दर सप्ताहात नियमितपणे सर्वेक्षण करावे. कार्यक्षेत्रातील जांस्तीत जास्त गावे समाविष्ट होण्याकरीता दर वेळी नवीन गावाची निवड करावी. कार्यक्षेत्रातील सर्व गावांचे सर्वेक्षण पुर्ण झाल्यावर चक्राकार पद्धतीने पुन्हा पहिल्या गावापासून सर्वेक्षणाची सुरुवात करावी.
- ७.४ कृषि सहाय्यक निश्चित प्लॉट तर कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी रॅण्डम प्लॉटचे सर्वेक्षण करावे.
- ७.५ सर्वेक्षणासाठी नेमून दिलेल्या पिकाचे जास्तीत जास्त क्षेत्र असणाऱ्या गावाची सर्वेक्षणासाठी निवड करावी.
- ७.६ सर्वेक्षणासाठी पिकाचे निवडलेले शेत शक्यतो एक एकर असावे.
- ७.७ निश्चित प्लॉटच्या सर्वेक्षणासाठी गाव, पीक, प्लॉट व गटाची निश्चिती झाल्यावर त्यात पुन्हा बदल करता योणार नाही. सदर कृषि सहाय्यकांना निश्चित केलेल्या गाव, पीक व प्लॉटचे त्या संबंधीत गटातील दिवसांच्या कालावधीतच कायमस्वरूपी सर्वेक्षण करणे अनिवार्य राहिल.
- ७.८ कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी हे त्यांना नेमून दिलेल्या गटातील कोणत्याही एका दिवशी दोन प्लॉटचे सर्वेक्षण करू शकतील. सर्वेक्षणादरम्यान "गट अ" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर बुधवारी तर "गट ब" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर शुक्रवारी मध्यान्होत्तर प्रकल्पाच्या ऑनलाईन प्रणालीवर भरतील. निरीक्षणे भरण्याकरीता क्रॉपसॅप प्रकल्पाच्या संदर्भीय दि.१५/०६/२०२२ रोजीच्या मार्गदर्शक सुचनांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे अहवाल भरण्यासाठी होणाऱ्या इंटरनेट खर्चाच्या प्रतीपूर्तीसाठी क्रॉपसॅप प्रकल्पांतर्गत तरतूद केलेल्या निधीतून खर्च करण्यात यावा.
- ७.९ सर्वेक्षणासाठी एकमेकांच्या विरुद्ध दिशेला असणाऱ्या निश्चित प्लॉटची निवड करावी तसेच त्यांचे अक्षांश व रेखांशाची प्रपत्रात नोंद करावी.
- ७.१० कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी रॅण्डम सर्वेक्षणादरम्यान सर्वेक्षणाचे क्षेत्र निवडताना कीड रोगाच्या अचानक प्रादूर्भावाबाबत (असल्यास) शेतकऱ्यांकडील माहितीचा विचार करावा.
- ७.११ काजू, आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, भेंडी व टोमॅटो या फळपिकांसाठी शेतीशाळा राबवावयाच्या असल्याने शेतीशाळेसाठी निवड केलेले गाव व प्लॉट सर्वेक्षणासाठी अंतर्भूत करणे बंधनकारक आहे.

- ७.१२ मंडळ कृषि अधिकारी यांनी चार वेगवेगळ्या मार्गावर गोलाकार सर्वेक्षण दौऱ्याचा कार्यक्रम तयार करावा. सदर सर्वेक्षण दौऱ्याच्या कार्यक्रमादरम्यान सर्वेक्षण प्रपत्रे, भेट दिलेल्या कृषि सहाय्यक/ कृषि पर्यवेक्षक याचा सविस्तर तपशिल मंडळ कृषि अधिकाऱ्याने अद्ययावत ठेवावा.
- ७.१३ मंडळ कृषि अधिकारी यांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रातील सर्व कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षकाचे भ्रमणध्वनी क्रमांक, त्यांच्या प्रत्येक दिवसाचा कार्यक्रम, ते भेट देणार असलेल्या गावांची यादी स्वतःजवळ ठेवावी. सदर यादी तालुका कृषि अधिकारी यांना उपलब्ध करून द्यावी, जेणेकरून त्यांचे अचानक भेटीद्वारे (Surprise Visits) त्यांना या कार्यक्रमाचे सनियंत्रण करता येईल.
- ७.१४ आंबा पिकाच्या निश्चित प्लॉट सर्वेक्षणासाठी आवश्यक फेरोमेन सापळे तालुका स्तरावरील मागणीनुसार जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी डॉ. बा. सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली यांचेकडून उचल करून ते वेळेत सर्वेक्षणासाठी उपलब्ध करून द्यावीत.

८. प्रशिक्षण कार्यक्रम:

- ८.१ **कीड रोग सर्वेक्षणबाबत कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांचे प्रशिक्षण:** वरील मुद्दा क्र.७ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे सर्वेक्षणासाठी निश्चित केलेल्या सर्व कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांना जिल्हास्तरावर कृषि विद्यापिठामार्फत जून, २०२२ अखेरपर्यंत सोबतच्या पिकनिहाय सर्वेक्षण प्रपत्रानुसार प्रकल्पांतर्गत समाविष्ट पिकांवरील कीड रोगाचे सर्वेक्षण व त्याच्या पध्दती, सर्वेक्षण प्लॉटची निवड, फिडरोगांची ओळख, त्यांचा जीवनक्रम तसेच, कीड रोग निहाय उपाययोजना याबाबत एक दिवसीय प्रशिक्षणाचे आयोजन करण्यात यावे. प्रशिक्षणामध्ये इतर कीड रोगांशिवाय डाळींबावरील पीन होल बोरर व संत्र्यावरील ग्रीनींग यावर विशेष भर देण्यात यावा. यासाठीचे प्रशिक्षण साहित्य कृषि विद्यापिठाकडून उपलब्ध करून घ्यावे. प्रशिक्षणासाठी एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान अंतर्गत अधिकारी/कर्मचारी यांच्या प्रशिक्षणाकरीता मंजूर मापदंड दर रु.३०० प्रति प्रशिक्षणार्थी याप्रमाणे खर्च करण्यात यावा. त्यामध्ये प्रशिक्षण साहित्य व व्याख्यात्यांचे मानधन, वाहतूक व्यवस्था इत्यादीचा समावेश राहिल. कीड रोगांची निरीक्षणे ऑनलाईन प्रणालीमध्ये भरण्याबाबत विभाग स्तरावरून राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, भारतीय कृषि संशोधन परिषद, नवी दिल्ली यांचेमार्फत ऑनलाईन प्रशिक्षणाचे आयोजन करण्यात यावे.
- ८.२ **टी.ओ.एफ पुर्व प्रशिक्षित प्रवर्तकांसाठी शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करणे:** शेतीशाळा प्रभावीपणे राबविण्याकरीता प्रशिक्षित प्रशिक्षकांची आवश्यकता असते. यापुर्वी प्रवर्तकांचे दीर्घमुदतीचे प्रशिक्षण पूर्ण केलेल्या प्रवर्तकांद्वारे शेतीशाळा राबविल्या जात असत. सन २०२०-२१ पासून हॉर्टसॅप संलग्न शेतीशाळांची नव्याने सुरुवात झाल्याने टी.ओ.एफ पुर्व प्रशिक्षित प्रशिक्षकांसाठी शेतीशाळा आयोजनाच्या दृष्टीने उजळणी प्रशिक्षणाची आवश्यकता आहे. उजळणी प्रशिक्षणासाठी प्रति तालुका किमान एक व प्रति जिल्हा कमाल २० कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षित करणे बाबत (हॉर्टसॅप व क्रॉपसॅप एकत्रितपणे एकूण २० कर्मचारी) अपेक्षित असून यानुषंगाने क्रॉपसॅप प्रकल्पाच्या संदर्भीय दि.१५/०६/२०२२ रोजीच्या मार्गदर्शक सुचनांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे रामेतीमार्फत पुर्व प्रशिक्षित प्रवर्तकांसाठी प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करावे व त्यांचेमार्फत शेतीशाळा संबंधीत कृषि सहाय्यकांसाठी शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण घेण्यात यावे.

८.३ **शेतीशाळा संबंधीत कृषि सहाय्यकांसाठी शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण:** विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी पिकनिहाय शेतीशाळा संबंधीत कृषि सहाय्यकांसाठी जून २०२२ अखेरपर्यंत प्रवर्तकांचे दिर्घ मुदतीचे प्रशिक्षण (टीओएफ) पूर्ण केलेल्या प्रशिक्षकांद्वारे रामेती स्तरावर एक दिवसीय शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करावे. सदर प्रशिक्षणाच्या दरम्यान प्रशिक्षण साहित्य म्हणून शेतीशाळा प्रमाणभूत पद्धती (स्टँडर्ड ऑपरेटिंग प्रोसिजर (SoP)) नुसार शेतीशाळेसाठी समाविष्ट सर्व पिकांचे वर्गनिहाय विषय ठरवून सदर वर्ग घेण्यासाठीची तांत्रिक माहिती पुस्तिका तयार करावी व ती प्रत्येक शेतीशाळा घेणाऱ्या कर्मचाऱ्यास उपलब्ध करून द्यावी. सदर प्रशिक्षणासाठी एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियान अंतर्गत अधिकारी/कर्मचारी यांच्या प्रशिक्षणाकरीता मंजूर मापदंड दर रु.३०० प्रति प्रशिक्षणार्थी याप्रमाणे खर्च करण्यात यावा. त्यामध्ये प्रशिक्षण साहित्य व व्याख्यात्यांचे मानधन, वाहतूक व्यवस्था इत्यादीचा समावेश राहिल.

८.४ **कीड रोग सर्वेक्षणाशी संबंधीत निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांसाठी प्रशिक्षण:** ज्या शेतकऱ्यांच्या शेतामध्ये सर्वेक्षण होणार आहे अशा निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांसाठी कीड रोग सर्वेक्षण, कीड रोगांची ओळख व त्याचे एकात्मिक व्यवस्थापनाबाबत तसेच सदर निश्चित प्लॉट हॉर्टनेट अंतर्गत नोंदणी करणे याबाबत जिल्हा स्तरावर जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांनी कृषि विज्ञान केंद्र/कृषि विद्यापीठ/कृषि संशोधन केंद्र यांचे मार्फत जुलै महिन्यात एक दिवसीय प्रशिक्षणाचे आयोजन करावे. सदर प्रशिक्षणाकरीता आत्मा अंतर्गत कौशल्य आधारित शेतकरी प्रशिक्षणासाठी मंजूर प्रशिक्षण मापदंड दर रु.२५० प्रति प्रशिक्षणार्थी याप्रमाणे खर्च करावा. त्यामध्ये प्रशिक्षण साहित्य व व्याख्यात्यांचे मानधन, वाहतूक व्यवस्था इत्यादीचा समावेश राहिल.

८.५ **प्रवर्तकांचे दिर्घ मुदतीचे प्रशिक्षण (टीओएफ):** शेतीशाळांच्या प्रभावी अंमलबजावणीच्या दृष्टीने मास्टर ट्रेनर्स (प्रवर्तक) तयार करणे व सदर प्रशिक्षित प्रवर्तकांद्वारे इतर क्षेत्रीय विस्तार कर्मचाऱ्यांना शेतीशाळा आयोजनाबाबत मार्गदर्शन करणे व शेतीशाळांच्या माध्यमातून फळपिकांच्या संदर्भातील अत्याधुनिक तंत्रज्ञान शेतकऱ्यांपर्यंत पोहचविण्याकरीता सन २०२२-२३ मध्ये आंबा-१, डाळींब-१ व संत्रा-मोसंबी-१ अशा एकूण तीन पिकांसाठी प्रथमच टीओएफचे आयोजन करावयाचे आहे. सदर टीओएफ कार्यक्रम पिकाच्या संपुर्ण हंगामामध्ये कृषि विद्यापीठ/ संशोधन संस्था या ठिकाणी प्रत्यक्ष क्षेत्रावर पीक वाढीच्या अवरस्थेनुसार प्रति टीओएफ ४० कर्मचाऱ्यांसाठी आयोजित करावयाचा असून या अनुषंगाने स्वतंत्र सूचना निर्गमित करण्यात येतील.

गावनिहाय बैठका: कीड-रोग उपाय योजनांची एसएमएसद्वारे माहिती देण्याकरीता प्रत्येक गावातून निवड केलेले पाच प्रगतीशील शेतकरी तसेच “आत्मा” अंतर्गत निवडण्यात आलेले शेतकरी मित्र (FF) यांचेमार्फत त्या गावातील इतर शेतकऱ्यांबरोबर कृषि विभागाच्या क्षेत्रीय कर्मचारी तसेच, “आत्मा” अंतर्गत गट तंत्रज्ञान व्यवस्थापक (बीटीएम) व सहाय्यक तंत्रज्ञान व्यवस्थापक (एटीएम) यांच्या मदतीने काजू, आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांसाठी हंगामामध्ये गांव बैठका आयोजित कराव्यात. सदर बैठकांमध्ये संबंधीत आठवड्यातील कीड रोगांचे प्रमाण, एसएमएसद्वारे देण्यात आलेले पीक संरक्षण सल्ले व त्यानुसार करावयाच्या उपाय योजनांबाबत शेतकऱ्यांशी चर्चा करावी व शेतकऱ्यांना कीड रोगाचे सर्वेक्षण व उपाययोजनेबाबतची माहिती वेळोवेळी पुरविण्यात यावी. संबंधितांनी सदर गाव बैठकांची माहिती सोबत सहपत्रीत केलेल्या गाव बैठक नोंदणी रजिस्टर नमुन्यामध्ये नेहमी अद्यावत ठेवावी व ती क्षेत्रीय भेटी दरम्यान पर्यवेक्षण अधिकाऱ्यांना उपलब्ध करून द्यावी. याबाबत तालुका कृषि अधिकारी यांनी नियमित आढावा घ्यावा. यासाठी क्रॉपसॅप प्रकल्पाच्या संदर्भीय दि.१५/०६/२०२२ रोजीच्या मार्गदर्शक सुचनांमध्ये कृषि सहाय्यकांसाठी तरतूद केलेल्या निधीचा एकत्रीतपणे क्रॉपसॅप व हॉर्टसॅप प्रकल्पाकरीता वापर करावा. त्याचबरोबर, व्हॉट्सअॅप, इतर सामाजिक माध्यमे, दवंडी यांद्वारेही पीक संरक्षणाबाबत शेतकऱ्यांना माहिती देण्यात यावी.

८.६ शेतकऱ्यांसाठी पीक संरक्षण सल्ला:

तालुका कृषि अधिकारी यांनी आठवड्यातून दोन वेळा ऑनलाईन प्राप्त होणारी ऍडव्हायजरी मराठी भाषेत एसएमएसद्वारे शेतकऱ्यांना द्यावी. सदर एसएमएसची मराठी भाषेतील जम्बो झेरॉक्स प्रत तयार करावी. त्यांचे अधिनस्त मंडळ कृषि अधिकारी, कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यक या क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांच्यामार्फत तालुक्यातील प्रत्येक गावातील कृषि वार्ताफलकावर तसेच कृषिसेवा केंद्रावर लावली जाईल असे पहावे. यासाठी रु. दोन हजार प्रति मंडळ याप्रमाणे स्वतंत्र तरतूद करण्यात आली आहे.

तालुकानिहाय प्राप्त होणारी ऍडव्हायजरी शेतकऱ्यांपर्यंत वेळीच पोहोचण्याच्या दृष्टिने जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी आठवडानिहाय देण्यात येणारी ऍडव्हायजरी, वर्तमानपत्रे, रेडिओ, टि.व्ही. व इतर प्रसिध्दी माध्यमांच्या सहाय्याने प्रसिध्द करावी. तसेच आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये कीड रोगांची तिव्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वर गेल्यास अशा वेळी पत्रकार परिषदा, गाव दवंडी, शेतकरी मेळावे घेऊन उपाययोजनांबाबत शेतकऱ्यांमध्ये जनजागृती करावी.

ज्या ठिकाणी कीड रोग तिव्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वर असेल त्या ठिकाणी किटकनाशकांचा पुरवठा होण्याच्या दृष्टिने युध्दपातळीवर मोहिम हाती घेऊन कीड रोग परिस्थिती नियंत्रणात राहिल यासाठी जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी प्रभावी नियोजन व अंमलबजावणी करावी व अशा पीक संरक्षण मोहिमांमध्ये लोकप्रतिनिधींचाही सहभाग घेण्यात यावा.

९. योजनेतर्गत नियुक्त अधिकारी / कर्मचारी यांची कार्यपद्धती:

९.१ कृषि सहाय्यक कर्तव्य व जबाबदाऱ्या:

- ९.१.१ कृषि सहाय्यक हे कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांचे अधिनस्त सर्वेक्षणाचे काम करतील.
- ९.१.२ कृषि सहाय्यक गाव, पीक व शेत निवडीसाठी मार्गदर्शक सुचनेमधील मुद्दा क्रं.७ नुसार पुर्व निश्चित क्षेत्रात आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, काजू, भेंडी व टोमॅटो पिकांकरीता निर्धारित केलेल्या लक्षांकाप्रमाणे प्रत्येक सप्ताहात दोन निश्चित प्लॉटमधील कीड रोगांचे सर्वेक्षण करतील.
- ९.१.३ कृषि सहाय्यक सर्वेक्षण अहवाल आठवड्यातून दोनदा म्हणजेच "गट अ" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर बुधवारी तर "गट ब" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर शुक्रवारी मध्यान्होत्तर ऑनलाईन प्रणालीद्वारे संकेतस्थळावर भरतील.
- ९.१.४ कृषि सहाय्यक हे कृषि विद्यापीठ व कृषि विभाग यांचेकडून आयोजित प्रशिक्षणातील तांत्रिक निकषांनुसार कीड रोग सर्वेक्षणाचे काम करतील. त्याकरीता त्यांनी विविध प्रशिक्षण कार्यक्रमांमधून कीड रोग सर्वेक्षणासंबंधीची अद्यावत माहिती घेतली पाहिजे.
- ९.१.५ मंडळ कृषि अधिकाऱ्यांच्या मार्गदर्शानुसार सर्वेक्षणाकरीता निवडलेल्या शेतात सापळे बसविणे तसेच वेळोवेळी सापळ्यातील लूर बदलणे ही कृषि सहाय्यकांची जबाबदारी राहिल.
- ९.१.६ कृषि सहाय्यक हे शेतकरी, आणि इतर अधिकारी यांचेशी सतत संपर्कात राहतील.
- ९.१.७ मंडळ कृषि अधिकाऱ्यांच्या मार्गदर्शानुसार सर्वेक्षणासाठी नेमून दिलेल्या पिकाचे जास्तीत जास्त क्षेत्र असणाऱ्या गावाची सर्वेक्षणासाठी निवड करणे तसेच निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्याची निवड करणे ही कृषि सहाय्यकांची जबाबदारी राहिल.

- ९.१.८ कृषि सहाय्यक सर्वेक्षण करत असलेल्या गावातील निश्चित प्लॉटच्या व्यतिरीक्त शेतकरी, लोक प्रतिनिधी तसेच प्रसार माध्यमांतील माहितीनुसार अचानक कीड रोगांचा प्रादुर्भाव झालेल्या अन्य ठिकाणी रॅण्डम सर्वेक्षण करून त्याची निरीक्षणे ऑनलाईन प्रणालीमध्ये भरतील.
- ९.१.९ प्रकल्पांतर्गत पिकांवरील कीड रोग व्यवस्थापनाबाबत शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करतील. कीड व्यवस्थापनाबाबत सल्ल्यांच्या जंबो झेरॉक्स गावातील वार्ताफलकावर तसेच, कृषि सेवा केंद्राच्या नोटीस बोर्डावर प्रसिद्ध करतील.
- ९.१.१० गावातील प्रगतीशील शेतकरी तसेच “आत्मा” अंतर्गत निवडण्यात आलेले शेतकरी मित्र (FF) हे त्या गावातील इतर शेतकऱ्यांबरोबर गाव बैठका आयोजित करून शेतकऱ्यांना संबंधीत आठवड्यातील पिकांवरील कीड रोगांचे प्रमाण, त्यानुषंगाने एसएमएसद्वारे देण्यात आलेले पीक संरक्षण सल्ले व त्यानुसार करावयाच्या उपाय योजनांबाबतची माहिती वेळोवेळी पुरवतील.
- ९.१.११ कीड रोगांचे प्रमाण आर्थिक नुकसान पातळी जवळ अथवा त्यावर गेलेल्या गावात कीड नियंत्रणाबाबत प्राथम्याने शेतकऱ्यांमध्ये जनजागृती करतील. शेतकऱ्यांना स्वखर्चाने कीड रोग व्यवस्थापनासाठी उद्युक्त करतील. आपत्कालीन परीस्थितीत कीड रोग व्यवस्थापनासाठी उपलब्ध करून दिलेल्या आपत्कालीन निविष्टांचे शेतकऱ्यांना वाटप करतील.
- ९.१.१२ हॉर्टसॅप संलग्न शेतीशाळेसाठी निवडलेले प्लॉट सर्वेक्षणासाठी प्राधान्याने अंतर्भूत करतील. यासाठी ते शेतीशाळेच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार हॉर्टसॅप संलग्न शेतीशाळा राबवतील. सर्वेक्षणासाठी निवडलेल्या निश्चित प्लॉटची हॉर्टीनेट प्रणालीमध्ये नोंदणी करून घेतील.
- ९.२ कृषि पर्यवेक्षक कर्तव्य व जबाबदाऱ्या:**
- ९.२.१ कृषि पर्यवेक्षक हे मंडळ कृषि अधिकारी यांचे अधिनस्त सर्वेक्षणाचे काम करतील व कृषि सहाय्यक व मंडळ कृषि अधिकारी यांच्यामध्ये समन्वय साधतील.
- ९.२.२ कृषि सहाय्यकांकडून पार पाडावयाच्या कामांचे कृषि पर्यवेक्षक सनियंत्रण करतील व त्याप्रमाणे कार्यवाही करण्यास अधिनस्त कृषि सहाय्यकांस काही समस्या आल्यास त्यांच्या निराकरणासाठी मदत करतील.
- ९.२.३ कृषि पर्यवेक्षक गाव, पीक व शेत निवडीसाठी मार्गदर्शक सुचनेमधील मुद्दा क्रं.७ नुसार पुर्व निश्चित क्षेत्रात आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, काजू, भेंडी व टोमॅटो पिकांकरीता निर्धारित केलेल्या लक्षांकाप्रमाणे प्रत्येक सप्ताहात दोन रॅण्डम प्लॉटमधील कीड रोगांचे सर्वेक्षण करतील.
- ९.२.४ कृषि पर्यवेक्षक सर्वेक्षण अहवाल आठवड्यातून दोनदा म्हणजेच "गट अ" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर बुधवारी तर "गट ब" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर शुक्रवारी मध्यान्होत्तर ऑनलाईन प्रणालीद्वारे संकेतस्थळावर भरतील.
- ९.२.५ कृषि पर्यवेक्षक हे शेतकरी, लोक प्रतिनिधी तसेच प्रसार माध्यमांतील माहितीनुसार अचानक कीड रोगांचा प्रादुर्भाव झालेल्या अन्य ठिकाणीही रॅण्डम सर्वेक्षण करून त्याची निरीक्षणे ऑनलाईन प्रणालीद्वारे संकेतस्थळावर भरतील.
- ९.२.६ कृषि पर्यवेक्षक हे त्यांच्या अधिनस्त कृषि सहाय्यकांनी सर्वेक्षणासाठी निवडलेली गावे वगळून इतर गावांत सर्वेक्षण करतील तथापि, कृषि सहाय्यकाने निवडलेल्या गावांत कीड रोगांचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळी जवळ अथवा त्यावर गेल्यास तेथे भेट देतील व संबंधीत कृषि सहाय्यकासह तेथे उपाय योजनांबाबत कार्यवाही करून कीड रोगांचे प्रमाण नियंत्रणात ठेवतील.

- ९.२.७ कृषि पर्यवेक्षक हे कृषि विद्यापीठ व कृषि विभाग यांचेद्वारा उपलब्ध करून दिलेल्या प्रशिक्षण साहित्यातील तांत्रिक निकषांनुसार कीड रोग सर्वेक्षणाचे काम करतील, त्यादृष्टीने ते विविध प्रशिक्षण कार्यक्रमांमधून कीड रोग सर्वेक्षणासंबंधीची माहिती घेतील.
- ९.२.८ कृषि पर्यवेक्षक हे स्वतःचे तसेच अधिनस्त कृषि सहाय्यकांकडून लक्षांकाप्रमाणे सर्वेक्षण अहवाल भरल्याची खात्री करतील व कीड रोग नियंत्रणात ठेवण्याचे दृष्टीने अधिनस्त कृषि सहाय्यकांचा नियमित आढावा घेतील.
- ९.२.९ कीड रोगांचे प्रमाण आर्थिक नुकसान पातळी जवळ अथवा त्यावर गेलेल्या गावात क्षेत्रीय भेटी देऊन तेथील कीड रोगाचे प्रमाण नियंत्रणात ठेवण्याची कार्यवाही करतील. काही गावांत स्वतः त्या गावातील प्रगतीशील शेतकरी तसेच "आत्मा" अंतर्गत निवडण्यात आलेल्या शेतकरी मित्र (FF) यांचेमार्फत इतर शेतकऱ्यांबरोबर गाव बैठका घेऊन शेतकऱ्यांना पिकांवरील कीड रोगांचे प्रमाण, त्यानुषंगाने एसएमएसद्वारे देण्यात आलेले पीक संरक्षण सल्ले व त्यानुसार करावयाच्या उपाय योजनांबाबतची माहिती पुरवतील.
- ९.३ मंडळ कृषि अधिकारी कर्तव्य व जबाबदाऱ्या:**
- ९.३.१ सर्वेक्षणासाठी ते स्वतः व त्यांचे अधिनस्त कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षक यांचा सर्वेक्षण चमू कार्यरत राहिल व सदर सर्वेक्षण चमूचे प्रमुख म्हणून काम करतील.
- ९.३.२ तालुका कृषि अधिकारी आणि कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यक यांच्यामध्ये कीड-रोग सर्वेक्षणाबाबत मंडळ कृषि अधिकारी हे समन्वय साधतील.
- ९.३.३ मंडळ कृषि अधिकारी हे कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षक यांनी पार पाडावयाच्या कामांचे सनियंत्रण करतील व त्याप्रमाणे कार्यवाही करण्यास अधिनस्त कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षक यांना आलेल्या समस्यांच्या निराकरणासाठी मदत करतील.
- ९.३.४ मंडळ कृषि अधिकारी हे कृषि सहाय्यक निश्चित प्लॉटसाठी सर्वेक्षण करणार असलेल्या गावांची हंगामाच्या सुरुवातीला प्रथमतः निश्चिती करतील तसेच इतर गावांत कृषि पर्यवेक्षक व स्वतः करणार असलेल्या रॅण्डम सर्वेक्षणासाठी सर्वेक्षण मार्ग निश्चित करतील व सर्वेक्षणासाठी कार्यक्षेत्रातील सर्व गावे समाविष्ट होतील याची खात्री करतील.
- ९.३.५ मंडळ कृषि अधिकारी हे त्यांच्या अधिनस्त कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यकांनी सर्वेक्षणासाठी निवडलेली गावे वगळून इतर गावांत रॅण्डम सर्वेक्षण करतील व सर्वेक्षण अहवाल आठवड्यातून दोनदा म्हणजेच "गट अ" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर बुधवारी तर "गट ब" मध्ये घेतलेली निरीक्षणे दर शुक्रवारी मध्यान्होत्तर ऑनलाईन प्रणालीद्वारे संकेतस्थळावर भरतील.
- ९.३.६ मंडळ कृषि अधिकारी हे शेतकरी, लोक प्रतिनिधी तसेच प्रसार माध्यमांतील माहितीनुसार अचानक कीड रोगांचा प्रादुर्भाव झालेल्या अन्य ठिकाणीही रॅण्डम सर्वेक्षण करून त्याची निरीक्षणे ऑनलाईन प्रणालीद्वारे संकेतस्थळावर भरतील.
- ९.३.७ कीड रोगांचा प्रादुर्भाव आर्थिक नुकसान पातळी जवळ अथवा त्यावर गेल्यास तेथे भेट देऊन केंद्रीय कितकनाशक मंडळाने शिफारस केलेल्या औषधांच्या वापराबाबत शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करतील. संबंधित कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षक यांचेसह तेथे उपाय योजनांबाबत कार्यवाही करून कीड रोगांचे प्रमाण नियंत्रणात ठेवतील.

- ९.३.८ मंडळ कृषि अधिकारी हे कृषि विद्यापीठ व कृषि विभाग यांचेद्वारा उपलब्ध करून दिलेल्या प्रशिक्षण साहित्यातील तांत्रिक निकषांनुसार कीड रोग सर्वेक्षणाचे काम करतील, त्यादृष्टीने ते विविध प्रशिक्षण कार्यक्रमांमधून कीड रोग सर्वेक्षणासंबंधीची माहिती घेतील.
- ९.३.९ मंडळ कृषि अधिकारी हे स्वतःचे तसेच अधिनस्त कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यकांकडून लक्षांकाप्रमाणे सर्वेक्षण अहवाल भरल्याची खात्री करतील व कीड रोग नियंत्रणात ठेवण्याचे दृष्टीने त्यांचा नियमित आढावा घेतील.

१०. कृषि विद्यापिठे व सहभागी संशोधन संस्थांकडील संशोधन सहयोगी:

ऑनलाईन संकेतस्थळावर भरण्यात आलेल्या कीड / रोग सर्वेक्षण माहितीचे विश्लेषण करणे. कीड व रोग व्यवस्थापनाबाबत ऑनलाईन पीक संरक्षण सल्ले सुचविणे कीड व रोगाचे आर्थिक नुकसान संकेत पातळीवर गेल्यास त्या गावात करावयांच्या उपाययोजनांबाबत इशारा (अलर्ट) देणे, ऑनलाईन माहिती आधारे आठवड्यातील कीड रोगाच्या स्थितीचा अहवाल तयार करणे, फळपिकावरील कीड रोग व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने क्षेत्र व पिकनिहाय पीक संरक्षण सल्ला व मोड्युल्स तयार करणे, कृषि विभागातील अधिकारी/ कर्मचारी यांच्या प्रशिक्षणासाठी मदत करणे इत्यादी कामांसाठी कृषि विद्यापिठे, कृषि आयुक्तालय व सहभागी संशोधन संस्था स्तरावर संशोधन सहयोगी यांच्या सेवा निश्चित कालावधी करीता संबधित संस्थांकडून भारतीय कृषि संशोधन परीषद यांच्या प्रमाणकांप्रमाणे उपलब्ध करून घेण्यात येतील. कृषि आयुक्तालय स्तरावरील कक्षासाठी संशोधन सहयोगी महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी यांनी उपलब्ध करून द्यावेत. सर्व संस्थांनी संशोधन सहयोगी यांची निवड प्रक्रीया जून अखेर पूर्ण करून त्यांची १ जुलै पासून प्रत्यक्ष नियुक्ती करावी.

भारतीय कृषि संशोधन परीषद यांच्या प्रमाणकांप्रमाणे उपलब्ध करून घेण्यात येणाऱ्या कर्मचाऱ्यांचा शासकीय सेवेशी कोणताही संबंध असणार नाही तसेच त्यांना शासनाकडून या सेवा नियमित करणेबाबत कोणताही हक्क सांगता येणार नाही याची लेखी जाणीव संबंधीत संस्थेने सदर कर्मचाऱ्यांना करून द्यावी. याबाबत काही समस्या उद्भवल्यास त्याची सर्वस्वी जबाबदारी संबधित संस्थेची राहिल.

राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, नवी दिल्ली-१; राष्ट्रीय डाळींब संशोधन केंद्र, सोलापूर-१; राष्ट्रीय लिंबुवर्गीय संशोधन केंद्र, नागपूर-१; केळी संशोधन केंद्र, जळगाव-१; फळसंशोधन केंद्र, वेंगुर्ला-१; चिक्कू संशोधन केंद्र, पालघर-१; महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी-१; वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी-१; डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला-१ व राज्य कृषि विभागासाठी १ असे एकूण १० संशोधन सहयोगी (किटकशास्त्र किंवा वनस्पती रोगशास्त्र) यांची निवड संबंधीत संस्थेने करावी. प्रकल्पाच्या सुकाणू समितीच्या दि.२९/०५/२०२० रोजी व्हिडीओ कॉन्फरन्सद्वारे झालेल्या बैठकीत संशोधन सहयोगी यांच्या वेतनात संशोधन सहयोगी यांच्या ऐवजी त्या बदल्यात दोन वरीष्ठ संशोधन सहाय्यक घेण्याबाबत चर्चा झाली आहे. त्यानुसार कार्यवाही करण्यास मान्यता प्रदान करण्यात आली.

- १०.१ **वेतन:** प्रति कर्मचारी (पदव्युत्तर पदवीधारक उमेदवार रु. ४९०००/- प्रती महिना अधिक घरभाडे अथवा पीएचडी उमेदवार रु. ५४०००/- प्रती महिना अधिक घरभाडे)
- १०.२ **शैक्षणिक अर्हता:** भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद यांनी निश्चित केलेल्या किमान अर्हतेनुसार कृषि कीटकशास्त्र किंवा वनस्पती रोगशास्त्र विषयातील पदव्युत्तर पदवी.
- १०.३ **सेवा कालावधी** - ०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३ (१२ महिने) सेवा कालावधीनुसार त्यांना वर्षात केवळ ०८ किरकोळ रजा राहतील.

१०.४ कर्तव्य व जबाबदाऱ्याः

- १०.४.१ तालुकानिहाय ऑनलाईन संकेतस्थळावर भरण्यात आलेल्या कीड / रोग सर्वेक्षण अहवालावर आधारित माहितीचे विश्लेषण करणे. कीड व रोगाचे तालुकानिहाय एसएमएस साठी तसेच जाहिर निवेदनासाठीचे सल्ले व उपाययोजना ऑनलाईन संकेतस्थळावर आठवड्यातून दोन वेळा (दर सोमवार व गुरुवार) उपलब्ध करून देणे. कीड व रोगाचे प्रमाण आर्थिक नुकसान संकेत पातळीवर गेल्यास त्या गावात करावयांच्या उपाययोजनांबाबत संबंधीत तालुका कृषि अधिकारी यांना इशारा (Alert) देऊन कळविणे.
- १०.४.२ कीड रोग तिव्रतेचे सनियंत्रण ऑनलाईन अहवालाआधारे करणे. कीड रोगाचे तिव्रतेवर लक्ष ठेवून तीव्रता वाढणाऱ्या व आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वर गेलेल्या गावात (Hotspot) क्षेत्रिय भेटी देऊन कारणमिमांसा तपासणे, उपाययोजना सुचवाव्यात. यानुषंगाने आठवड्यातून किमान २ दिवस क्षेत्रिय भेटी देण्यात याव्यात व त्याची विहित प्रपत्रातील माहिती आयुक्तालयास सादर करावी.
- १०.४.३ कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला अंमलबजावणी व सल्ल्याबाबत कृषि उपसंचालक, फलो-३, कृषि आयुक्तालय, पुणे आणि तालुका कृषि अधिकारी व सहभागी संस्था यांचेमध्ये समन्वय साधणे.
- १०.४.४ ऑनलाईन माहिती आधारे आठवड्यातील कीड रोगाच्या स्थितीचा अहवाल तयार करणे. आर्थिक नुकसान पातळीच्या जवळ व त्यावरील गावांबाबत संबंधीत जिल्हे व कृषि आयुक्तालयास अवगत करणे.
- १०.४.५ पीक संरक्षणाबाबत विविध प्रसार माध्यमांद्वारे प्रसिद्धीस द्यावयाची तांत्रिक माहिती तयार करणे. प्रकल्पाधारित माहितीवर विभागनिहाय शोधनिबंध प्रकाशित करणे. तसेच फळपिकावरील कीड रोग व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने क्षेत्र व पिकनिहाय पीक संरक्षण सल्ला व मोड्युल्स तयार करणे.
- १०.४.६ जिल्हानिहाय कृषि विभागातील मास्टर ट्रेनर्स, मंडळ कृषि अधिकारी व कृषि पर्यवेक्षक यांना हंगामपूर्व व हंगामात प्रशिक्षण देण्याकरीता विभाग प्रमुख, कृषि वनस्पती रोगशास्त्र विभाग यांना सहाय्य करणे.
- १०.४.७ काजू, आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांसाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापनावर आधारित पीक संरक्षण पद्धती तयार करणे, सल्ला देणे. तसेच पिकांचे सर्वेक्षण, उपाययोजना व संशोधनात्मक बाबींवर अहवाल देणे.
- १०.४.८ जिल्हानिहाय कीड रोग सर्वेक्षणाबाबत कृषि विद्यापिठाचे जिल्हा समन्वयकांचेमार्फत संपर्क ठेवून वेळोवेळी आढावा घेण्याकरीता विभाग प्रमुख, कृषि वनस्पती रोगशास्त्र/किटकशास्त्र विभाग यांना सहाय्य करणे.
- १०.४.९ भविष्यात उद्भवणाऱ्या कीड रोगांवर संशोधन करण्यासाठी माहिती संकलित करणे व एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पद्धती तयार करण्यासाठी शेतकऱ्यांकडून माहिती घेणे. कीड रोगांबाबत सध्याच्या व यापूर्वीच्या प्रकल्पांतर्गत माहितीचे विश्लेषण करून आगामी पीक हंगामाकरीता आवश्यक उपाययोजनांबाबत कृषि आयुक्तालयास वार्षिक प्रकल्प अहवाल सादर करणे.

११. कृषि आयुक्तालय व विभाग स्तरावरील संगणक चालकः

क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांच्या ऑनलाईन संकेतस्थळावर माहिती भरण्यास येणाऱ्या अडचणी सोडविणे, कीड रोगांची माहिती भरणे, अहवाल तयार करणे यासाठी विभाग व कृषि आयुक्तालय स्तरावर संगणक चालक यांची महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळ अथवा विभाग स्तरावर अन्य योजनेतील कंत्राटी कर्मचारी यांच्या उपलब्धतेसाठी निवडलेल्या सेवा पुरवठादारामार्फत आऊटसोर्सिंगद्वारे उपलब्धता करून घेण्यात येईल. राज्यस्तरावर हॉर्टसॅप करीता स्वतंत्र संगणक चालक राहिल तर विभाग स्तरावर क्रॉसपॅप व हॉर्टसॅप

प्रकल्पासाठी सामाईकपणे संगणक चालक काम करेल. विभागीय कृषि सहसंचालक, पुणे यांनी राज्य स्तरावरील संगणक चालक यांची आऊटसोर्सिंगद्वारे उपलब्धता करून घ्यावी.

आऊटसोर्सिंगद्वारे उपलब्ध करून घेण्यात येणाऱ्या कर्मचाऱ्यांचा शासकीय सेवेशी कोणताही संबंध असणार नाही तसेच त्यांना शासनाकडून या सेवा नियमित करणेबाबत कोणताही हक्क सांगता येणार नाही याची लेखी जाणीव संबंधीत संस्थेने सदर कर्मचाऱ्यांना करून घ्यावी. याबाबत काही समस्या उद्भवल्यास त्याची सर्वस्वी जबाबदारी संबंधित संस्थेची राहिल.

११.१ **वेतन:** संगणक चालक यांच्या वेतनासाठी प्रति महिना रु.२६०००/- याप्रमाणे तरतूद राहिल. तथापि, सदर तरतूदीतून नियमाप्रमाणे कर्मचाऱ्यांचा भविष्य निर्वाह निधी, राज्य कामगार विमा व सेवा पुरवठादार संस्था यांचा सेवा आकार व लागू कर वगळून उर्वरीत वेतन सदर संस्थेकडून संगणक चालकास अदा करण्यात येईल.

११.२ **किमान अर्हता:** उमेदवार कोणत्याही शाखेचा पदवीधारक असावा, तो मूलभूत संगणक कौशल्य निपूण असावा तसेच त्याने एमएससीआयटी प्रमाणपत्र किंवा समतुल्य अभ्यासक्रम पूर्ण केलेला असावा.

११.३ **सेवा कालावधी** - ०१ जुलै २०२२ ते ३० जून २०२३ (१२ महिने)

११.४ **कर्तव्य व जबाबदाऱ्या (विभागस्तर):**

११.४.१ क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांना एन.सी.आय.पी.एम, नवी दिल्ली यांनी विकसित केलेल्या ऑनलाईन प्रणालीद्वारे माहिती भरण्यास येणाऱ्या अडचणी सोडविणे; संगणक प्रणालीद्वारे कीड रोगांची माहिती भरण्यास मदत करणे. याबाबत सर्व क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षित करणे. संगणक चालक यांनी प्रशिक्षण, बैठका तसेच संगणक प्रणालीबाबत समस्यांच्या निराकरणाबाबत केलेल्या प्रवास खर्चाची प्रतिपूर्ती विभागस्तरावरील आकस्मिक निधीतून देण्यात यावी.

११.४.२ ऑनलाईन भरलेल्या अहवालांची संकेतस्थळावरून माहिती घेणे, मंडळ कृषि अधिकारी, कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यक यांच्या अहवालांची संख्या ८० टक्केपेक्षा कमी असेल त्याची माहिती दर सोमवारी कृषि उपसंचालक फलो-३ तसेच विभागीय कृषि सहसंचालक व संबंधीत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचे निदर्शनास आणून देणे.

११.४.३ प्रकल्पांतर्गत सर्वेक्षण व एकात्मिक कीड व्यवस्थापनासाठी विभागास प्राप्त निविष्टांची शेतकऱ्यांना उपलब्धतेच्या दृष्टीने जिल्हास्तरावर पाठपुरावा करणे तसेच याबाबतची माहिती सनियंत्रण अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणून देण्याची जबाबदारी संगणक चालक यांची राहिल.

११.४.४ कार्यालयीन प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखाली एन.सी.आय.पी.एम, नवी दिल्ली यांनी त्यांच्या संकेतस्थळावर (वेब साईट) प्रकल्प संबंधीत पुरविलेल्या माहितीचे विहित प्रपत्रात संकलन तयार ठेवणे तसेच अभिलेखांचे वर्गिकरण, व्यवस्थापन व जतन करण्याची जबाबदारी संगणक चालक यांची राहिल.

११.४.५ प्रकल्पांतर्गत उपविभागीय कृषि अधिकारी/जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी पाठविलेल्या एसएमएसच्या अहवालांची माहिती अद्ययावत ठेवणे, कार्यालयीन प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखाली क्षेत्रीय पातळीवर व सहभागी संस्थांना एसएमएस, ई-मेल व इतर माध्यमांद्वारे माहिती पाठविणे, सहभागी संस्थांकडून आलेले पीक संरक्षण सल्ले क्षेत्रीय पातळीवर तसेच संबंधीतांना संगणकाधारीत संपर्क साधनांद्वारे अग्रेषित करण्याची जबाबदारी संगणक चालक यांची राहिल.

- ११.४.६ कार्यालयीन प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखली कीड रोग व्यास्थापनाबाबतचे सल्ले एसएमएसद्वारे शेतकऱ्यांना पाठविणे.
- ११.४.७ प्रकल्प संबंधीत सर्व पत्रव्यवहार व अहवालांचे टंकलेखन करणे. संगणक/लॅपटॉप व इतर अनुषंगिक साहित्याची योग्य काळजी घेणे, यासंबंधीत अनुषंगिक साहित्यांची दुरुस्ती व देखभालीबाबत कार्यालयीन प्रमुख यांना सुचित करून आवश्यक ते मार्गदर्शन घेऊन पाठपुरावा करणे.
- ११.४.८ विविध बैठकांसाठी आवश्यक माहिती व पॉवर पॉईंटमध्ये सादरीकरण तयार करणे.
- ११.५ **कर्तव्य व जबाबदाऱ्या (राज्य स्तर) :**
- ११.५.१ संगणक चालक हे कृषि उपसंचालक (फलो-३) यांचे अधिनस्त काम करतील.
- ११.५.२ ऑनलाईन भरलेल्या अहवालांची संकेतस्थळावरून माहिती घेणे, मंडळ कृषि अधिकारी, कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यक यांच्या अहवालांची संख्या ८० टक्केपेक्षा कमी असेल त्याची माहिती दर सोमवारी कृषि उपसंचालक फलो-३ तसेच विभागीय कृषि सहसंचालक व संबंधीत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचे निदर्शनास आणून देणे.
- ११.५.३ प्रकल्पांतर्गत सहभागी संस्था तसेच क्षेत्रीय स्तरावर निधी वाटप करणे, निधी वाटपाबाबत लेखा शाखेकडे पाठपुरावा करणे, त्याचा विहित प्रपत्रात हिशेब ठेवणे, सहभागी संस्था तसेच क्षेत्रीय पातळीवरील निधी संबंधीत पत्रव्यवहार करणे, मासिक प्रगती अहवाल अद्ययावत ठेवणे, प्रकल्पाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र तयार करणे, निधी संबंधीत कार्यालयीन अभिलेखांचे देखभाल व जतन करणे याबाबतची जबाबदारी संगणक चालक यांची असेल
- ११.५.४ प्रकल्पांतर्गत निविष्ठांची उपलब्धता व त्याच्या देयकांच्या अदायगीच्या दृष्टीने पाठपुरावा करणे तसेच याबाबतची माहिती सनियंत्रण अधिकाऱ्यांच्या निदर्शनास आणून देणे
- ११.५.५ कार्यालयीन प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखाली NCIPM, नवी दिल्ली यांच्या संकेत स्थळावर (वेब साईट) प्रकल्प संबंधीत पुरविलेल्या माहितीचे विहित प्रपत्रात संकलन तयार ठेवणे तसेच अभिलेखांचे वर्गिकरण, व्यवस्थापन व जतन करण्याची जबाबदारी संगणक प्रणाली कार्यालयीन मदनीस यांची राहिल.
- ११.५.६ प्रकल्पांतर्गत उपविभागीय कृषि अधिकारी/जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी पाठविलेल्या एसएमएसच्या अहवालांची माहिती अद्ययावत ठेवणे, कार्यालयीन प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखली क्षेत्रीय पातळीवर व सहभागी संस्थांना एसएमएस, ई-मेल व इतर माध्यमांद्वारे माहिती पाठविणे, सहभागी संस्थांकडून आलेले पीक संरक्षण सल्ले क्षेत्रीय पातळीवर तसेच संबंधीतांना संगणकाधारीत संपर्क साधनांद्वारे अग्रेषित करण्याची जबाबदारी संगणक चालक यांची राहिल.
- ११.५.७ कार्यालयीन प्रमुख यांच्या मार्गदर्शनाखली कीड रोग व्यास्थापनाबाबतचे सल्ले एसएमएसद्वारे शेतकऱ्यांना पाठविणे.
- ११.५.८ संगणक/लॅपटॉप व इतर अनुषंगिक साहित्याची योग्य काळजी घेणे, यासंबंधीत अनुषंगिक साहित्यांची दुरुस्ती व देखभालीबाबत कार्यालयीन प्रमुख यांना सुचित करून आवश्यक ते मार्गदर्शन घेऊन पाठपुरावा करणे.
- ११.५.९ विविध बैठकींसाठी आवश्यक माहिती तयार करणे.

१२. संशोधन सहयोगी व संगणक चालक वेतन वितरण कार्यपद्धती:

- १२.१ सहभागी संस्था यांचे स्तरावरील संशोधन सहयोगी व संगणक चालक यांच्या वेतनावरील निधी संबंधीत सहभागी संस्थेकडे वर्ग करण्यात येईल व त्यांचेकडून संबंधीत संशोधन सहयोगी व संगणक चालक यांचे बँक खात्यावर त्यांनी केलेल्या कामाचे मुल्यमापन करूनच वेतन जमा करण्याची कार्यवाही करावी.
- १२.२ आयुक्तालय स्तरावरील संशोधन सहयोगी यांच्या वेतनावरील निधी महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी यांच्याकडे वर्ग करण्यात येईल. कृषि उपसंचालक (फलोत्पादन-३) हे सदर संशोधन सहयोगी यांचा उपस्थिती अहवाल वनस्पती रोगशास्त्र विभाग प्रमुख, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी यांना दर महिन्यास पाठवतील व त्यानुसार वनस्पती रोगशास्त्र विभाग प्रमुख, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी यांचेकडून संबंधीत संशोधन सहयोगी यांचे बँक खात्यावर दर महिन्यास वेतन जमा करण्यात येईल.
- १२.३ महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान महामंडळ यांच्या मार्फत / आऊटसोर्सिंगद्वारे उपलब्ध करून दिलेल्या संगणक चालक यांच्या वेतनावरील निधी संबंधीत संस्थेकडे वर्ग करण्यात येईल. विभागीय कृषि सहसंचालक हे त्यांच्या स्तरावरील तर कृषि उपसंचालक (फलोत्पादन-३) हे आयुक्तालय स्तरावरील संगणक चालक यांचा मासिक उपस्थिती अहवाल संबंधीत संस्थेस दर महिन्यास पाठवतील व त्यानुसार सदर संस्थेकडून संबंधीत कर्मचाऱ्याच्या बँक खात्यावर दर महिन्यास वेतन जमा करण्यात येईल.

१३. सर्वेक्षण चमूचे पर्यवेक्षण व सनियंत्रण:

- १३.१ योजनेंतर्गत समाविष्ट पिकांचे योग्य प्रकारे सर्वेक्षण होण्यासाठी सर्वेक्षण चमूस मार्गदर्शन करणे तसेच तांत्रिकदृष्ट्या योग्यप्रकारे सर्वेक्षण होत असल्याची खात्री करणे जरूरी आहे. याकरीता जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, उपविभागीय कृषि अधिकारी व तालुका कृषि अधिकारी यांनी त्यांच्या कार्यक्षेत्रात कार्यरत असलेले कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांचेकडून कीड रोग सर्वेक्षणाचे काम तांत्रिक दृष्ट्या योग्य प्रकारे होत असल्याबाबतची तपासणी करावी.
- १३.२ सदर अधिकाऱ्यांनी त्यांच्या क्षेत्रीय दौऱ्यामध्ये याबाबत जाणीवपूर्वक तपासणी करावी. कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांनी नोदविलेल्या अहवालानुसार कीड रोग स्थिती व प्रत्यक्ष भेटीदरम्यान आढळून आलेली स्थिती याची खात्री करावी व तपासणीमध्ये तफावत दिसून आल्यास त्याबाबत सविस्तर अभिप्राय विभागीय कृषि सहसंचालक यांना सादर करावा. संबंधितांना नेमून दिलेल्या कर्तव्य व जबाबदारीमध्ये वारंवार कसूर होत असल्यास विभागीय कृषि सहसंचालक/ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी आवश्यक ती प्रशासकीय कारवाई करावी.

१४. शेतकरी शेतीशाळा:

- १४.१ सन २०२२-२३ मध्येही योजनेंतर्गत समाविष्ट पिकांकरीता हॉर्टसॅप संलग्न शेतीशाळा राबवावयाच्या आहेत. शेतीशाळांचे तालुकानिहाय लक्षांक संदर्भीय दि.१७/०६/२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये कळविण्यात आले आहे.
- १४.२ मंडळ कृषि अधिकारी यांच्या कार्यक्षेत्रातील ज्या गावात फळपिकांचे क्षेत्र जास्त आहे त्या पिकाकरीता एका शेतीशाळेचे आयोजन करण्यात यावे. शेतीशाळेचे आयोजन मंडळ कृषि अधिकारी यांच्या मार्गदर्शनाखाली संबंधित कृषि पर्यवेक्षक व कृषि सहाय्यक यांनी करावे.

- १४.३ शेतीशाळेसाठी निवडलेला प्रात्यक्षिक प्लॉट हा हॉर्टसॅप अंतर्गत सर्वेक्षणासाठी अंतर्भूत करावा. हॉर्टसॅप योजनेतून शेतीशाळांसाठी उपलब्ध करून दिलेला निधी हा केवळ हॉर्टसॅप योजनेत समाविष्ट असलेल्या पिकांकरीताच वापरण्यात यावा.
- १४.४ योजनेतर्गत समाविष्ट फलोत्पादन पिकांव्यतिरीक्त अन्य पिकांच्या शेतीशाळेसाठी हॉर्टसॅप प्रकल्पाच्या निधितून केलेला खर्च अमान्य राहिल याची कटाक्षाने नोंद घ्यावी. लक्षांकाव्यतिरीक्त जादाच्या शेतीशाळा राबविल्यास त्या विना अनुदानित समजण्यात येतील.
- १४.५ शेतीशाळा कार्यक्रमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीच्या दृष्टीने मुद्दा क्र. ८.२ व ८.३ यामध्ये नमूद केल्याप्रमाणे टी.ओ.एफ पुर्व प्रशिक्षित प्रवर्तकांसाठी तसेच शेतीशाळा संबंधीत कृषि सहाय्यकांसाठी शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करावे.
१५. **आपत्कालीन परिस्थितीत आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांवरील कीड रोगांच्या व्यवस्थापनासाठी पीक संरक्षण घटकांची उपलब्धता:**
- १५.१ आपत्कालीन परिस्थितीत एकात्मिक कीड व्यवस्थापनासाठी वापरावयाच्या निविष्टांकरीता ऑनलाईन संगणक प्रणालीद्वारे उपलब्ध होणाऱ्या शिफारसीच्या आधारे व कृषि विद्यापीठांकडील समन्वयक व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी शिफारस केल्यानुसार एकात्मिक कीड व्यवस्थापनाच्या जैविक/ रासायनिक बाबी/घटक गरजेनुरूप निर्धारित करण्यात याव्यात. त्यानुसार आवश्यक तो पुरवठा ५० टक्के अनुदान व जास्तीत जास्त रु.७५०/-प्रति हेक्टर व प्रति शेतकरी एक हेक्टर मर्यादेत करण्यात यावा.
- १५.२ आपत्कालीन परिस्थितीत कीड/रोग नियंत्रणासाठीच्या निविष्टांची खरेदी, पुरवठा व सनियंत्रण संबंधित विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी करावे. सदरचा पुरवठा आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांकरीता स्थानिक गरज व कीड रोगाची तीव्रता विचारात घेऊन आवश्यक असलेल्या ठिकाणी करण्यात यावा.
- १५.३ या योजनेअंतर्गत उपलब्ध करून दिलेल्या अर्थसहाय्याचा वापर करून आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांवर येणाऱ्या सर्व प्रकारच्या कीड व रोगांच्या व्यवस्थापनासाठी करण्यात यावा.
- १५.४ आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वर कीड-रोग प्रादुर्भावग्रस्त क्षेत्राची व्याप्ती मोठ्या प्रमाणावर असल्यास वरीलप्रमाणे आपत्कालीन निविष्टांचा वापर करण्यात यावा. त्याचबरोबर त्या ठिकाणी राज्य पुरस्कृत पिक संरक्षण कार्यक्रम / राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानांतर्गत एकात्मिक कीड व्यवस्थापन कार्यक्रम इत्यादी योजनांमधील एकात्मिक कीड व्यवस्थापनासाठी तरतूद असलेल्या पिक संरक्षण निविष्टांचा देखील वापर करून सदर प्रादुर्भावग्रस्त क्षेत्र आर्थिक नुकसान संकेतपातळीच्या खाली ठेवण्यासाठी आवश्यक ती सर्व कार्यवाही करण्यात यावी.
- १५.५ किडींचा प्रादुर्भाव वाढल्यास आर्थिक नुकसान पातळीच्या वरील गावांत शेतकऱ्यांना जैविक /रासायनिक किटकनाशक निविष्टांसाठी अनुदान उपलब्ध करून देण्यात यावे. सदर जैविक/ रासायनिक किटकनाशक निविष्टा महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांची उपकंपनी महाराष्ट्र इन्सेक्टीसाईड लिमिटेड (MIL) यांचेमार्फत उपलब्ध करून देण्यात याव्यात. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी हे केंद्रीय किटकनाशक मंडळाने शिफारस केलेल्या किटकनाशकांची तालुकानिहाय मागणी विभागीय कृषि सहसंचालक यांचेकडे करतील व

विभाग स्तरावरून एकत्रीत मागणी महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळाकडे करण्यात येईल. त्यानुसार महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांनी सदर निविष्ठांची तालुकास्तरावर उपलब्धता करून द्यावी. सदर जैविक/ रासायनिक कीटकनाशक निविष्ठा महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांची उपकंपनी महाराष्ट्र इन्सेक्टिसाईड लिमिटेड (MIL) यांचेकडे उपलब्ध असल्यास त्यांच्याकडून देखील परमिटद्वारे घेण्यास हरकत नाही. तथापि ५० टक्के अनुदान व्यतिरिक्त उर्वरीत लाभार्थी हिस्स्याची रक्कम शेतकऱ्यांनी स्वतः कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांची औषधे उपलब्ध करून देणाऱ्या वितरकांना औषधे प्राप्त करून घेताना अदा करावी. यासाठी क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांना अनुदानातील रक्कम भरणा करण्यास सांगू नये. तसेच त्या शेतकऱ्यांनी निविष्ठा स्वतः खरेदी केल्या असतील तर जिल्ह्याच्या क्षेत्र मर्यादित शेतकऱ्यांनी स्वतः खरेदी केलेल्या औषधांसाठी थेट लाभ हस्तांतरण योजनेच्या माध्यमातून (DBT) अनुदान देण्यात यावे

१५.६ मागील वर्षातील अनुभवाचा विचार करता ज्या ठिकाणी सतत हॉट स्पॉट (कीड रोग प्रवण क्षेत्र) निर्माण होत आहे अशी ठिकाणे निश्चित करावीत व त्या ठिकाणी कीटकनाशकांच्या उपलब्धतेबाबत प्राधान्याने नियोजन करावे. तसेच चालू वर्षाच्या कीड रोग प्रादुर्भावाच्या माहितीप्रमाणे प्रादुर्भावग्रस्त क्षेत्रातील शेतकऱ्यांना कीटकनाशक पुरवठा करण्यात यावा. मागील वर्षी आर्थिक नुकसान पातळीच्या वर गेलेल्या गावांची यादी सोबत सहपत्रीत करण्यात आली असून सदर गावांत यावर्षी पुनश्च प्रादुर्भाव वाढणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

१६. सनियंत्रण कार्यपध्दती :

सर्वेक्षणाद्वारे प्राप्त होणाऱ्या निरीक्षणांवर आधारीत तालुकानिहाय व जिल्हानिहाय विश्लेषण करून आवश्यक त्या उपाययोजना अत्यंत तातडीने हाती घेणे आवश्यक असल्याने खालीलप्रमाणे कीड रोग व्यवस्थापनासाठी सनियंत्रण कार्यपध्दती निर्धारित करण्यात येत आहे.

१६.१ कृषि आयुक्तालय स्तर:

१६.१.१ कृषि उपसंचालक, (फलो-३), कृषि आयुक्तालय हे प्राप्त ऑनलाईन कीड रोग निरीक्षणांच्या आधारे विश्लेषण करतील व जिल्हानिहाय विश्लेषण संबंधित विभागीय कृषि सहसंचालक व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांना ई-मेल द्वारे पाठवतील.

१६.१.२ ज्या ठिकाणी कीड-रोगांची तीव्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्यावर दिसून येईल त्या ठिकाणी तालुकानिहाय विश्लेषण कृषि आयुक्तालयामार्फत पाठविण्यात येईल.

१६.१.३ राज्यातील पिकांवरील कीडींची तीव्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या खाली राहण्यासाठी कृषि सहसंचालक (फलोत्पादन) हे संबंधित विभागीय कृषि सहसंचालकांकडे वेळोवेळी पाठपुरावा करून आढावा घेतील.

१६.२ विभागस्तर:

१६.२.१ विभागीय कृषि सहसंचालक हे योजनेचे नियोजन, अंमलबजावणी या बाबत आढावा घेवून प्रभावीपणे सनियंत्रण करतील. टी.ओ.एफ पुर्व प्रशिक्षित प्रवर्तकांसाठी तसेच शेतीशाळा संबंधीत कृषि सहाय्यकांसाठी शेतीशाळा उजळणी प्रशिक्षण वर्गाचे नियोजन करतील तसेच याबाबतचे प्रशिक्षण साहित्य तयार करून क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध करून देतील. सर्वेक्षणासाठी सोबत जोडलेल्या नमुन्यातील आवश्यक पिकनिहाय सर्वेक्षण प्रपत्रे छपाई करून क्षेत्रीय स्तरावर उपलब्ध करून देतील.

- १६.२.२ ऑनलाईन विश्लेषणावर प्राप्त ऍडव्हायझरीनुसार करावयाच्या आवश्यक त्या उपाययोजना युध्दपातळीवर मोहिम स्वरूपात राबवतील. तसेच ज्या ठिकाणी कीड रोगाची परिस्थिती आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वर असेल अशा परिस्थितीत वेळच्या वेळी पाठपुरावा करून विभागातील कीड रोगांच्या नियंत्रणासाठी उपाययोजना, नियोजन व अंमलबजावणी करून कीड रोगांची तिब्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीचे खाली ठेवण्याची संपूर्ण जबाबदारी संबंधीत विभागाचे विभागीय कृषि सहसंचालक यांची राहिल.
- १६.२.३ आपत्कालीन परिस्थितीत कीड रोग नियंत्रणासाठीच्या निविष्ठांच्या खरेदी, पुरवठा व नियंत्रण संबंधित विभागीय कृषि सहसंचालक करतील.
- १६.२.४ आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वरील कीड-रोग प्रदुर्भावग्रस्त क्षेत्राची व्याप्ती मोठ्या प्रमाणावर असल्यास आपत्कालीन परिस्थितीतील उपलब्ध करून दिलेल्या पीक संरक्षण निविष्ठांसह राज्य पुरस्कृत पिक संरक्षण कार्यक्रम / राष्ट्रीय फलोत्पादन अभियानांतर्गत एकात्मिक कीड व्यवस्थापन कार्यक्रम इत्यादी योजनांमधील एकात्मिक कीड व्यवस्थापनासाठी तरतूद असलेल्या पीक संरक्षण निविष्ठांचा वापर करून सदर प्रादुर्भावग्रस्त क्षेत्र आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या खाली आणण्याकरीता नियोजन व सनियंत्रण संबंधित विभागीय कृषि सहसंचालक करतील.
- १६.२.५ विभागातील कीड रोग स्थितीबाबतची आकडेवारीसह माहिती रेडिओ,आकाशवाणी, वृत्तपत्रे तसेच इतर प्रसिध्दी माध्यमांद्वारे प्रसिध्दीस देण्याची जबाबदारी विभागीय कृषि सहसंचालक यांची राहिल.
- १६.२.६ विभाग स्तरावर विभागीय कृषि सहसंचालक यांचे अध्यक्षतेखाली विभागातील सर्व जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांची विभागीय प्रकल्प सनियंत्रण समिती स्थापन करण्यात यावी. विभागीय कृषि सहसंचालक यांचे कार्यालयातील अधीक्षक कृषि अधिकारी हे या समितीचे सदस्य सचिव असतील. या समितीची प्रत्येक महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यात बैठक घेण्यात यावी. सदर बैठकीमध्ये योजनेच्या प्रगतीबाबत आढावा घेण्यात यावा व बैठकीच्या इतिवृत्ताबरोबर योजनेच्या जिल्हानिहाय भौतिक, आर्थिक, लक्ष व साध्य याबाबतचा मासिक प्रगती अहवाल कृषि आयुक्तालयास सादर करण्यात यावा.
- १६.३ जिल्हास्तर:-**
- १६.३.१ जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांचे अध्यक्षतेखालील जिल्हास्तरावर नव्याने स्थापन केलेल्या जिल्हास्तरीय कीड/रोग सर्वेक्षण, निदान व सल्लागार पथक यांचे मार्फत दर महिन्याला आढावा घेणे, सर्वेक्षण चमूचे प्रशिक्षण आयोजित करणे, कीड रोग सर्वेक्षणाशी संबंधित निश्चित प्लॉटधारक शेतकऱ्यांसाठी प्रशिक्षण आयोजित करणे, केंद्रीय कीटकनाशक मंडळाने शिफारस केलेल्या किटकनाशकांची तालुकानिहाय मागणी नोंदणी करण्याची जबाबदारी जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांची राहिल.
- १६.३.२ ज्या ठिकाणी कीड रोगांची तिब्रता वाढलेली आहे त्याठिकाणी कीड रोग नियंत्रणाची मोहिम राबविण्याची व कीड रोगांची तिब्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या खाली आणण्याची संपूर्ण जबाबदारी संबंधित जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी, उपविभागीय कृषि अधिकारी व तालुका कृषि अधिकारी यांची राहिल.
- १६.३.३ डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली यांचेकडे अंब्यावरील फळमाशी सर्वेक्षणाच्या निश्चित प्लॉटकरीता फेरोमेन सापळे व ल्यूरची तालुकानिहाय मागणी करणे व ते तेथून उचल करून तालुक्यांना पुरवठा करण्याची जबाबदारी जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांची राहिल.

१६.३.४ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी हे त्यांच्या जिल्ह्यातील या योजनेचे संपूर्ण सनियंत्रण त्यांचे कार्यालयातील कृषि उपसंचालकांमार्फत करतील. **हॉर्टसॅप प्रकल्पासंदर्भात कृषि उपसंचालक नोडल अधिकारी म्हणून काम पाहतील.** कृषि उपसंचालक दर पंधरवड्यास ऑनलाईन अहवाल नोंदणी, कृषि विद्यापिठाकडून प्राप्त होणाऱ्या ऍडव्हायजरी, एसएमएसद्वारे द्यावयाचे शेतकरी संदेश, अहवालानुसार कीड-रोग परिस्थिती, कीड रोगाबाबत आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्यावर गेलेली गावे/तालुके, कीड रोगाबाबत आपत्कालीन परिस्थिती निर्माण झालेली गावे/ तालुके याबाबत केलेल्या निविष्टांच्या पुरवठ्याबाबतचे नियोजन, प्रसिध्दीबाबत केलेली कार्यवाही याबाबत पुढील प्रपत्रातील वस्तुस्थिती अहवाल व योजनेच्या भौतिक-आर्थिक, लक्ष-साध्य प्रगतीबाबत मासिक अहवाल तयार करून विभागीय प्रकल्प सनियंत्रण समितीच्या बैठकीत सादर करणे. तसेच विभागीय प्रकल्प सनियंत्रण समितीच्या बैठकीत यावर झालेल्या चर्चेप्रमाणे काही अडचणी असल्यास त्या सोडविण्याच्या दृष्टीने पाठपुरावा करण्याची जबाबदारी जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी कार्यालयातील कृषि उपसंचालक यांची राहिल.

कृषि उपसंचालक (जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांचे कार्यालय) यांनी सादर करावयाचा पाक्षिक वस्तुस्थिती अहवाल (Fact sheet)

विभाग:

जिल्हा:

अहवालाचा कालावधी:

अ.क्र	तपशिल	केलेल्या कार्यवाहीची माहिती
१	कृषि सहाय्यक यांनी ऑनलाईन नोंदणी केलेल्या सर्वेक्षण अहवालांची पाक्षिक संख्या	
२	कृषि पर्यवेक्षक यांनी ऑनलाईन नोंदणी केलेल्या सर्वेक्षण अहवालांची पाक्षिक संख्या	
३	मंडळ कृषि अधिकारी यांनी ऑनलाईन नोंदणी केलेल्या सर्वेक्षण अहवालांची पाक्षिक संख्या	
४	कृषि विद्यापिठाकडून प्राप्त झालेल्या तालुकानिहाय ऍडव्हायजरीची पाक्षिक संख्या.	
५	प्रत्येक तालुक्यासाठी संबंधित पंधरवड्यासाठी आठवड्यातून दोन वेळा ऍडव्हायजरी प्राप्त झाली आहे काय? नसल्यास तालुका नांव, कालावधी व कारण.	
६	एसएमएसद्वारे ऍडव्हायजरी देण्यासाठी नोंदवलेल्या शेतकऱ्यांची संख्या.	
७	शेतकऱ्यांना पाठवलेल्या पाक्षिक ऍडव्हायजरी एसएमएसची संख्या.	
८	विविध प्रसिध्दी माध्यमांद्वारे प्रसारीत केलेल्या पाक्षिक ऍडव्हायजरीची संख्या.	
	१ आकाशवाणी	
	२ दूरदर्शन / खाजगी वाहिन्या	
	३ वृत्तपत्रे	
	४ पत्रकार परिषद	
५ मेळावे/ इतर		

अ.क्र	तपशिल	केलेल्या कार्यवाहीची माहिती	
९	कीड रोग व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने विविध छापिल व ईलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे केलेल्या जनजागृतीचा तपतशील (पिकनिहाय स्वतंत्र प्रपत्र जोडावे)		
	१	घडीपत्रिका संख्या	
	२	भित्तीपत्रके संख्या	
	३	माहितीपुस्तिका संख्या	
	४	जिगल्स	
	५	यूट्यूब	
	६	वेबिनार/ फेसबुक सत्र संख्या	
	७	इतर	
१०	प्रगतशील शेतकऱ्यांच्या मदतीने किती गावांत साप्ताहिक बैठका घेतल्या जातात?		
११	संबंधीत पंधरवड्यात घेण्यात आलेल्या साप्ताहिक गांव बैठकांची संख्या.		
१२	संबंधीत पंधरवड्यात कीड रोगामुळे आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्यावर गेलेल्या गावांची व तालुक्यांची संख्या.		
१३	संबंधीत पंधरवड्यात कीड रोग परिस्थिती आर्थिक नुकसान पातळीच्याखाली ठेवण्यासाठी केलेली कार्यवाही.		
१४	संबंधीत पंधरवड्यात कीड रोगामुळे आपत्कालीन परिस्थिती उद्भवली आहे काय? असल्यास या परिस्थितीत पीक संरक्षण निविष्टांचा पुरवठा करण्यात आला आहे काय? तसेच, पीक संरक्षण निविष्टांबाबत केलेले नियोजन.		
१५	सर्वेक्षण कामाबाबत अडचणी आहेत काय? असल्यास निराकरणाबाबत केलेली कार्यवाही.		
१६	शेतीशाळा अहवाल		
	पिकनिहाय शेतीशाळा वर्ग लक्षांक (संख्या)		
	पिकनिहाय शेतीशाळा वर्ग साध्य (संख्या)		

१६.४ उपविभाग स्तर:

१६.४.१ या योजनेची परिणामकारक अंमलबजावणी आणि एकूणच यश उपविभागीय कृषि अधिकारी यांच्या नियोजन आणि प्रत्यक्ष कामावर अवलंबून आहे. त्या दृष्टीने उपविभागीय कृषि अधिकारी यांची भूमिका अत्यंत महत्वाची असून क्षेत्रीय स्तरावरील कार्यन्वयनाची जबाबदारी उपविभागीय कृषि अधिकारी यांची राहिल.

१६.४.२ त्यांचे कार्यक्षेत्रातील संदर्भीय दि.१७/०६/२०२२ रोजीच्या पत्रान्वये उपलब्ध असलेल्या कृषि पर्यवेक्षक, मंडळ कृषि अधिकारी यांचे मदतीने वेळच्या वेळी योग्य नियोजन करून सर्वेक्षण, उपाययोजना सल्ला, अंमलबजावणी व संनियंत्रण करतील व याबाबत प्रत्येक पंधरवड्यास उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी आढावा घेणे बंधनकारक आहे.

- १६.४.३ उपविभागीय कृषि अधिकारी प्रत्येक आठवड्यासाठी तालुकानिहाय ऑनलाईन अॅडव्हायझरीचा एसएमएस तालुका कृषि अधिकारी यांना पाठवतील. प्रत्येक उपविभागीय कृषि अधिकारी दर आठवड्यास त्यांचे कार्यक्षेत्रातील शेतकरी व तालुका कृषि अधिकाऱ्यांना दोन वेळा एसएमएसद्वारे अॅडव्हायझरी पाठवतील, तसेच त्या रेडीओ, आकाशवाणी, वृत्तपत्रात निवेदनाद्वारे प्रसिध्दीस देण्याची जबाबदारी उपविभागीय कृषि अधिकारी यांची राहिल.
- १६.४.४ उपविभागास आठवड्यास निर्धारित केलेली एसएमएसची संख्या पूर्ण झाल्यास एसएमएसचा मसूदा जिल्हास्तरावरील नोंदणीकृत युजर्स यांना पाठविणे व त्यांच्यामार्फत सदर सल्ला संबंधीत तालुक्यातील शेतकऱ्यांना एसएमएसद्वारे पाठविण्यात आल्याची खात्री करण्याची जबाबदारी **प्रथमतः उपविभागीय कृषि अधिकारी व त्यानंतर जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांची राहिल.**
- १६.४.५ कार्यक्षेत्रात आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या वर गेलेल्या गावांत कृषि विज्ञान केंद्र/कृषि विद्यापीठ जिल्हा समन्वयक यांचेद्वारे क्षेत्रीय भेटी व शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करणे ही जबाबदारी उपविभागीय कृषि अधिकाऱ्यांची असेल.
- १६.४.६ उपविभागीय कृषि अधिकारी, कृषि विद्यापीठ व कृषि विज्ञान केंद्र प्रतिनिधी यांच्याशी संपर्कात राहून कीड रोग सर्वेक्षण कार्यक्रम परीणामकारक होत असलेबाबत खात्री करतील.
- १६.५ तालुका स्तर:**
- १६.५.१ आयुक्तालय स्तरावरून फळपिकनिहाय क्षेत्राच्या प्रमाणानुसार तालुकानिहाय सर्वेक्षणाचे निश्चित करून दिलेल्या साप्ताहिक लक्षांकाचे तालुका स्तरावरून पिकनिहाय सर्वेक्षणाचे लक्षांक कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांना विभागून देणे, तालुका स्तरावर सदर लक्षांकांची सप्ताहातील २ गटात "गट अ" (सोमवार व मंगळवार) व "गट ब" (गुरुवार, शुक्रवार) यामध्ये साधारणतः प्रत्येकी ५० टक्के लक्षांक पुर्ण होईल हे विचारात घेऊन "गट अ" व "गट ब" यामध्ये सर्वेक्षण करणाऱ्या कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांची निश्चिती करण्याची संपुर्ण जाबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी यांची असेल.
- १६.५.२ योजनेतर्गत कृषि विभागाच्या क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांनी प्रगतशील शेतकऱ्यांच्या मदतीने काजू, आंबा, डाळिंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिक्कू, भेंडी व टोमॅटो पीक घेणाऱ्या प्रत्येक गावामध्ये साप्ताहिक बैठकांचे नियोजन करणे व कृषि सहाय्यक, कृषि पर्यवेक्षक व मंडळ कृषि अधिकारी यांचेकडून अंमलबजावणी करून घेण्याची जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी यांची असेल.
- १६.५.३ तालुका कृषि अधिकारी प्रत्येक आठवड्यासाठी तालुकानिहाय ऑनलाईन अॅडव्हायझरीचा एसएमएस शेतकऱ्यांना पाठवतील. आठवडानिहाय ऑनलाईन सर्वेक्षणावर आधारीत प्राप्त झालेल्या अॅडव्हायझरीच्या मराठी भाषेतील जम्बो झेरॉक्स प्रत तयार करून प्रत्येक गावातील कृषि वार्ता फलकावर तसेच कृषि सेवा केंद्राच्या नोटीस बोर्डवर वेळोवेळी लावल्या जातील याकडे व्यक्तिशः लक्ष देण्याची संपुर्ण जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी व त्यांचे अधिनस्त मंडळ कृषि अधिकारी, कृषि पर्यवेक्षक, कृषि सहाय्यक तसेच "आत्मा" अंतर्गत निवडण्यात आलेल्या शेतकरी मित्र (FF) यांची राहिल. तसेच ज्या ठिकाणी कीड रोगांची तीव्रता वाढलेली आहे त्याठिकाणी कीड रोग नियंत्रणाची मोहिम राबविण्याकरीता आपत्कालीन परिस्थितीत पुरवठा करण्यात आलेल्या निविष्टा शेतकऱ्यांना वेळीच उपलब्ध करून कीड रोगांची तीव्रता आर्थिक नुकसान संकेत पातळीच्या खाली आणण्याची संपुर्ण जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी यांची राहिल.

१६.५.४ तालुका कृषि अधिकारी हे प्रकल्पाच्या नियमित सर्वेक्षणासाठी प्राप्त फेरोमेन सापळे संबंधीत कृषि सहाय्यकांस उपलब्ध करून देतील.

१६.५.५ ज्या ठिकाणी कीड रोगांची तीव्रता वाढलेली आहे त्याठिकाणी कीटकनाशक फवारणीकरीता शेतकऱ्यांना ऊद्युक्त करून कीड रोग नियंत्रणाची मोहिम राबविणे, पीक संरक्षणासाठी उपलब्ध करून दिलेल्या जैविक/रासायनिक निविष्ठांचे शेतकऱ्यांना तात्काळ वाटप करण्याची तसेच शेतकऱ्यांनी स्वतः कॅशलेस तसेच रोखीने खरेदी केलेल्या औषधांसाठीचे अनुदान शासन निर्णय क्र. कृषि व पदुम विभाग, संकीर्ण-१६१७/प्र.क्र.३१(भाग-२)/१८/१७-अ, दि.०४/०१/२०१९ नुसार थेट लाभ हस्तांतरण (DBT) च्या माध्यमातून शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्याची संपूर्ण जबाबदारी तालुका कृषि अधिकारी यांची राहिल.

१७. लेखाविषयक:

या योजनेसाठीचे निधी राज्य वार्षिक योजने मधून “अर्थसंकल्प वितरण प्रणाली” (बीडीएस) द्वारे उपलब्ध करून देण्यात येईल. यासाठीचा मंजूर केलेला निधी आयुक्तालय स्तरावर कोषागारातून आहरीत करून योजनेतर्गत सहभागी संस्थांना वितरीत करण्यास, तसेच आयुक्तालय खर्चासाठी सहाय्यक संचालक, लेखा-१, यांना आंहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून आणि आयुक्त (कृषि) यांना नियंत्रण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. तसेच त्यांना प्रकल्पांतर्गत निधीचे जिल्हानिहाय वितरण करण्यास प्राधिकृत करण्यात येत आहे. त्यानुसार सदर प्रयोजनार्थ विभागीय कृषी सहसंचालक स्तरावर, विभागीय कृषी सहसंचालक कार्यालयातील लेखाधिकारी, जिल्हा स्तरावर जिल्हा अधिक्षक कृषी अधिकारी, उपविभाग स्तरावर उपविभागीय कृषी अधिकारी व तालुका स्तरावर तालुका कृषी अधिकारी यांना आंहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. प्रकल्पांतर्गत सहभागी संस्थांना सदरचा निधी त्यांच्या आगाऊ देयकांचे अधारे कृषि आयुक्तालय स्तरावर आहरीत करून त्यांच्या बँक खात्यावर आरटीजीएसद्वारे वर्ग करण्यात येईल. प्राप्त अनुदानाचा वापर करताना विहित लेखा विषयक कार्यपध्दतीचा अवलंब करावा. **सदर प्रकल्प सर्वेकष जिल्हा कृषि आराखड्यात समाविष्ट करावा याबाबत संबंधीत कार्यालयांनी कार्यवाही करावी.**

प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीकरीता उपलब्ध करून दिलेला निधी पुढील लेखाशीर्षाखाली सन २०२०-२१ करीता मंजूर केलेल्या अर्थसंकल्पीय तरतूदीतून भागविण्यात यावा.

लेखाशीर्षः

मागणी क्र. डी-३

२४०१, पीक संवर्धन,

१०२-अन्नधान्य पीके, (००) (३०) पिकावरील कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला प्रकल्प

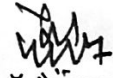
(२४०१ ९२४२) राज्य योजना, ३३-अर्थसहाय्य

आकस्मिक खर्चाच्या बाबींची निश्चिती नसल्याने आकस्मिक खर्चाच्या देयके कोषागारात आक्षेप लावले जात असल्याचे निदर्शनास येत असल्याने स्टेशनरी, दूरध्वनी, व्हिडिओ क्लिप्स, प्रचार साहित्य, अहवाल प्रकाशित करणे, प्रकाशन सदस्यत्व शुल्क, प्रशिक्षक सल्लागाराचे मानधन, प्रवास खर्च, इंटरनेट सुविधा, संगणक, लॅपटॉप, प्रिंटर व त्यांच्याशी संलग्न माहिती तंत्रज्ञान उपकरणांची देखभाल दुरुस्ती व व्यवस्थापन खर्च तसेच खरेदी, कार्यालयीन सुविधा व इतर अनपेक्षितपणे उद्भवणाऱ्या बाबींसाठी होणारा खर्च

आकस्मिक खर्चाच्या तरतुदीतून भागविण्यात यावा. या योजनेंतर्गत सहभागी संस्था, कृषी विद्यापिठे, राष्ट्रीय पीक संशोधन संस्था यांना माहिती-तंत्रज्ञान उपकरणांच्या खरेदी बाबतचा प्रस्ताव आयुक्तालयास सादर करून आवश्यक मान्यता घ्यावी.

डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली स्तरावरील संशोधन सहयोगी; कृषि विभाग क्षेत्रीय स्तरावरील संगणक चालक; विद्यापीठ स्तरावरील संगणक चालक (कंप्यूटर ऑपरेटर); राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, नवी दिल्ली येथील प्रकल्पाच्या जून्या संगणक प्रणालीचे व्यवस्थापन करणे; विभागीय कार्यशाळा; कृषि विभाग, कृषि विद्यापिठे, कृषि विज्ञान केंद्र व राष्ट्रीय एकात्मिक कीड व्यवस्थापन संशोधन केंद्र, नवी दिल्ली यांच्यासाठी प्रवास खर्च, वाहन भाडे तत्वावर घेणे/ वाहन इंधनासह (पीओएल), आकस्मिक खर्च, कार्यक्रम समन्वयन, सनियंत्रण व मुल्यमापन, कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षकांच्याद्वारे सर्वेक्षण प्रपत्र भरणेकरीता होणारा इंटरनेट खर्च यासाठी क्रॉपसॅप व हॉर्टसॅपसाठी सामाईक तरतूद करण्यात आलेली आहे. याबाबींसाठी क्रॉपसॅप प्रकल्पांतर्गत संचालक, विस्तार व प्रशिक्षण यांचेकडून उपलब्ध करून देण्यात येणाऱ्या निधितून संबंधितांनी खर्च करावा..

आंबा, डाळींब, केळी, संत्रा, मोसंबी, चिकू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांसाठी राबवावयाच्या विविध बाबींचे आर्थिक व भौतिक लक्षांक स्वतंत्र पत्राद्वारे कळविण्यात येतील. त्यानुसार संबंधितांनी वेळच्या वेळी कार्यवाही करून प्रकल्पांतर्गत दरमहा झालेल्या खर्चाचा अहवाल कृषि आयुक्तालयाकडून देण्यात येणाऱ्या विहित प्रपत्रात प्रत्येक महीन्याच्या ५ तारखेस कृषि आयुक्तालयास पोहोचेल या बेताने पत्र तसेच ई-मेलद्वारे सादर करण्याची दक्षता घ्यावी.

(डॉ. कैलास मोते)

संचालक फलोत्पादन

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य

गाव बैठक नोंदणी रजिस्टर नमुना

गावाचे नाव:

तालुका:

जिल्हा:

अ.क्र.	बाब	तपशील
१	बैठक घेणाऱ्याचे नाव	
२	बैठकीचा दिनांक	
३	उपस्थित शेतकरी संख्या	
४	उपस्थित अधिकारी/ कर्मचारी संख्या	
५	बैठकीतील प्रमुख विषय, झालेली चर्चा, दिलेल्या पीक संरक्षण उपाय योजना	

राज्यातील प्रमुख पिकांवरील कीड व रोगांच्या व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला योजनेच्या (क्रॉपसॅप) अंमलबजावणीस प्रशासकीय मान्यता प्रदान करणेबाबत...

महाराष्ट्र शासन

कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: किरोनी - २०२२/ प्र.क्र.६५/११-अ

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय विस्तार, मुंबई- ४०० ०३२.

दिनांक: १० जून, २०२२.

वाचा :-

१. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र.किरोनि/१४१८/प्र.क्र.५५/४-अ, दि.१९.०५.२०१८.
२. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र.किरोनि/१४१८/प्र.क्र.५५/४-अ, दि.२६.०२.२०१९.
३. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र. राकृवि-२०१८/प्र.क्र.१६९/भाग-१/१४-अ, दि.२.३.२०१९.
४. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र. किरोनी-२०१९/प्र.क्र.३५/११-अ, दि.४.०२.२०२०.
५. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र. किरोनी-२०२०/प्र.क्र.१७३/११-अ, दि.२७.५.२०२०
६. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र. किरोनी-२०२०/प्र.क्र.१७३/११-अ, दि.२३.०३.२०२१.
७. संचालक (वि. व प्र.), कृषि आयुक्तालय पुणे यांचे पत्र जा. क्र./विप्र-७/क्रॉपसॅप २२-२३/ प्र.क्र. ३ /प्रमासू/सुधा.प्र/२०२२/ १९१९८, दि.२७.०५.२०२२.

प्रस्तावना:-

सन २०१८-१९ मध्ये क्रॉपसॅप व हॉर्टसॅप प्रकल्पाची एकसमान कार्यपध्दती विचारात घेऊन दोन स्वतंत्र प्रकल्प न राबवता हॉर्टसॅप प्रकल्पाचा समावेश क्रॉपसॅप योजनेमध्ये करून एकाच लेखाशिर्षातर्गत संदर्भिय शासन निर्णय दिनांक १९.०५.२०१८ नुसार एकत्रित अंमलबजावणी करण्यात आली आहे. खरीप २०१८ मध्ये मका, उस व ज्वारी या पिकांवर नव्यानेच लष्करी अळीचा (Fall Army Worm) तसेच उस पिकावर हुमणी किडीचा प्रादुर्भाव वाढत असल्याने संदर्भ क्र. २ येथील दि.२६.०२.२०१९ च्या शासन निर्णयान्वये मका व ऊस या पिकांचाही क्रॉपसॅप प्रकल्पामध्ये समावेश करण्यात आला आहे. संदर्भ क्र. ४ येथील शासन निर्णय दि. ४.०२.२०२० अन्वये राज्यात टोळ किडीच्या प्रादुर्भावामुळे नुकसान होऊ नये म्हणून क्रॉपसॅप योजनेअंतर्गत आपत्कालीन परिस्थितीत कीड नियंत्रणाकरीता मंजूर असलेल्या निधीतून तसेच अन्य बाबीवरील बचतीतून निधी वापरण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. तसेच संदर्भ क्र. ६ येथील दि.२३.०३.२०२१ च्या शासन निर्णयान्वये काजू, भेंडी व टोमॅटो या पिकांचाही क्रॉपसॅप प्रकल्पामध्ये समावेश करण्यात आला आहे. आयुक्त कार्यालयाने संदर्भ क्रं. ७ च्या पत्रान्वये सादर केलेल्या प्रस्तावास प्रस्तुत योजना सन २०२२-२३ मध्ये राज्यात राबविण्यास प्रशासकीय मान्यता देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय :-

सन २०२२-२३ मध्ये सोयाबीन, कापूस, भात, तूर, हरभरा, मका, ज्वारी व ऊस तसेच फळपिके आंबा, डाळींब, केळी, मोसंबी, संत्रा, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या प्रमुख पिकांवरील कीड व रोगांच्या व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने एकत्रितकीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला योजना (क्रॉपसॅप) योजना राबविण्यास

मान्यता देण्यात येत आहे. सन २०२२-२३ मध्ये या योजनेतर्गत रु. २५.०० कोटी (अक्षरी रुपये पंचवीस कोटी फक्त) निधीच्या कार्यक्रमास प्रशासकीय मान्यता देण्यात येत आहे.

२. शासनाने संदर्भ क्र. १, २, ४ व ६ येथील शासन निर्णयान्वये निर्गमित केलेल्या सुचनांस अनुसरून कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला योजनेची सन २०२२-२३ मध्ये अंमलबजावणी करण्याकरिता आयुक्त (कृषि) यांनी सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित कराव्यात.

३. केंद्र शासन पुरस्कृत राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा अभियान (NFSM), राष्ट्रीय कृषि विकास योजना (RKVY), नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प (POCRA) व इतर केंद्र पुरस्कृत योजनांच्या समन्वयातून एकात्मिक स्वरूपात (Convergence) अंमलबजावणीचा आराखडा तयार करून शेतीशाळांचे नियोजन करण्यात यावे. सदर प्रयोजनार्थ प्राधान्याने विविध केंद्र पुरस्कृत योजना राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा अभियान (NFSM), राष्ट्रीय कृषि विकास योजना (RKVY) आणि नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी (POCRA) प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध निधीतून पात्र बाबींसाठी खर्च करण्यास व तद्नंतर निधी कमी पडल्यास आवश्यकतेनुसार सदरच्या राज्य योजनांतर्गत उपलब्ध होणाऱ्या तरतूदीतून खर्च भागविण्यात यावा.

४. क्रॉपसॅप योजनेची अंमलबजावणी कृषि विभागाच्या क्षेत्रीय कर्मचाऱ्यांच्या सहभागाने करण्यात यावी आणि यासाठी मोबाईल ॲप्लिकेशन व संगणक प्रणालीचा वापर करण्यात यावा.

५. क्रॉपसॅप योजनेतर्गत पिकांवरील प्रमुख कीड व रोगांचे सर्वेक्षण करून त्यांच्या व्यवस्थापनाबाबत संदर्भ क्र. ३ येथील शासन निर्णयामध्ये नमूद केल्यानुसार महाॲग्रीटेक प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध होणाऱ्या वनस्पती निर्देशांक (Vegetation Condition) व स्वयंचलित हवामान केंद्रांद्वारे (AWS) प्राप्त होणाऱ्या माहितीच्या आधारे विद्यापीठातील तज्ज्ञांकडून विश्लेषण करून देण्यात येणारा सल्ला व मार्गदर्शन मोबाईल ॲपद्वारे / एसएमएसद्वारे शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्यात यावेत.

६. संबंधित पिकाच्या विकासाच्या विविध महत्वपूर्ण (Critical) टप्प्यावर कीड व रोगाचे प्रमाण आर्थिक नुकसान पातळीवर पोहोचण्यापूर्वी अथवा आर्थिक नुकसान पातळीजवळ (पिवळ्या टप्प्यावर असताना) सुरुवातीपासूनच संबंधित नेमून दिलेल्या गावातील पिकांचे नमुने घेऊन त्याची तपासणी व सर्वेक्षण काटेकोरपणे नियमित स्वरूपात प्रणालीद्वारे तज्ज्ञांकडून मार्गदर्शन व सल्ला प्राप्त करून त्यासंदर्भात तात्काळ संबंधित पीक क्षेत्राच्या गाव व तालुका स्तरावर शेतकऱ्यांना आवश्यक सल्ला मोबाईल एसएमएसद्वारे देण्याची व सविस्तर मार्गदर्शन करण्यासाठी स्वतंत्र सभा, बैठका व प्रात्यक्षिकांचे आयोजन करण्याची जबाबदारी ही कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षक यांची राहिल. यानुसार गावपातळीवर कार्यवाही नियमितपणे होत असल्याची खातरजमा करण्याची जबाबदारी ही मंडळ कृषि अधिकारी आणि तालुका कृषि अधिकारी यांची असेल. याबाबतचा उपविभागीय स्तरावर नियमितपणे प्रत्येक पंधरवड्यास उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी आढावा घेणे बंधनकारक असेल.

७. वरीलप्रमाणे केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा आढावा हा जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी व विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी घ्यावा. तसेच क्षेत्रीय स्तरावरून कृषि विद्यापिठांकडे पिकावरील कीड व रोगासंदर्भात मार्गदर्शन व सल्ला घेण्यासाठी प्राप्त होणाऱ्या बाबींची विनाविलंब नोंद घेऊन त्यावर नियमित स्वरूपात दोन दिवसांच्या आत संबंधित तज्ञांचे मार्गदर्शन व सल्ले प्रणालीद्वारे उपलब्ध करून देण्यात यावे. याबाबत देखील विद्यापीठ स्तरावर विविध विभागाच्या विभाग प्रमुखांनी आढावा घेणे आवश्यक असेल.

८. तसेच कीड रोगाचे प्रमाण आर्थिक नुकसानपातळीवर (ईटीएल) पोहोचण्यापुर्वी अथवा आर्थिक नुकसानपातळी जवळ (पिवळ्या टप्प्यावर असताना) असलेल्या आणि आर्थिक नुकसानपातळीवर पोहोचलेल्या गावांची तालुकानिहाय स्वतंत्र अद्ययावत यादी सर्व संबंधितांच्या माहितीकरिता खुल्या स्वरूपात प्रकल्पाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देणे बंधनकारक असेल.

९. विविध पीकांवरील कीड रोगाच्या प्रादुर्भावामुळे आर्थिक नुकसान पातळीच्यावरील गावात अन्नसुरक्षा अभियान कार्यक्रमांतर्गत एकात्मिक कीड रोग व्यवस्थापनाकरीता उपलब्ध असलेली तरतूद योजनेच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार शेतकऱ्यांना रसायनिक कीटकनाशक या आपत्कालीन निविष्टांसाठी अनुदान उपलब्ध करून देण्यात यावे.

१०. कृषि आयुक्तालयाच्या स्तरावर फळ पिकांच्या सर्वेक्षण व सल्ल्याबाबत संचालक (फलोत्पादन) पर्यवेक्षण व सनियंत्रण करतील. इतर पिकांच्या सर्वेक्षण व सल्ल्याबाबत संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण) हे पर्यवेक्षण व सनियंत्रण करतील. संबंधित संचालक यांनी त्यांच्या नियंत्रणाखालील प्रचलित योजनांची सांगड घालून कीड रोग नियंत्रणात ठेवण्याच्या दृष्टीने नियमित पाठपुरावा करावा व सनियंत्रण करावे. तसेच संपुर्ण हंगाम कालावधीत दोन्ही संचालकांनी संबंधित पिकांबाबत क्षेत्रीय स्तरावरील कीड व रोग प्रादुर्भावाच्या परिस्थितीचा प्रत्येक आठवड्यास आढावा घेऊन आवश्यक उपाययोजना करण्याची कार्यवाही करावी व केलेल्या कार्यवाहीचा सविस्तर अहवाल शासनास सादर करावा.

११. शासनाच्या विविध योजनेच्या अंमलबजावणीकरीता निर्माण केलेल्या निरनिराळ्या मोबाईल ॲपद्वारे कीड व रोगांची निरीक्षणे, पीक कापणी प्रयोग, मोका तपासणी इ.करीता स्वतःच्या मोबाईलवरून ऑनलाईन माहिती भरण्यासाठी तसेच, कीड - रोग व्यवस्थापनाबाबत आणि अन्य बाबींसंदर्भात शेतकऱ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी मोबाईल इंटरनेट व अन्य आकस्मिक बाबींवर होणाऱ्या खर्चाच्या प्रतीपूर्तीसाठी ज्या कृषि सहायक व कृषि पर्यवेक्षकांना कामे निश्चित करून देण्यात येते, त्यांना दि.२७.०५.२०२० च्या शासन निर्णयानुसार प्रोत्साहनपर निधी संबंधित केंद्र शासन पुरस्कृत योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी असणाऱ्या प्रशासकीय खर्चाच्या तरतूदीतून करण्यात यावा. तसेच सदर केंद्र पुरस्कृत योजनांतर्गत उपलब्ध होणारा निधी अपुरा असल्याची आयुक्त (कृषि) यांची खातरजमा झाल्यास क्रॉपसॅप योजनेअंतर्गत प्राप्त होणाऱ्या निधीतून प्रस्तुत बाबीसाठी खर्च करण्यात यावा.

१२. प्रकल्पांतर्गत आवश्यक आपत्कालीन निविष्ठांची उपलब्धता दिनांक १ जुलै पासून होणे आवश्यक असल्याने यथाशिघ्र फेरामेन सापळे व ट्रायकोग्रामा इत्यादी निविष्ठांचे वेळेत उत्पादन व पुरवठ्याबाबत महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ, कृषि विद्यापिठे, कृषि विज्ञान केंद्र, कृषि विभागाच्या जैविक किटकनाशके उत्पादन प्रयोगशाळा यांना आयुक्त (कृषि) यांचे स्तरावरून कळविण्यात यावे.

१३. सदर योजना शेतकऱ्यांना कमी खर्चात जास्तीत जास्त पीक उत्पादन वाढवून त्यांचे उत्पन्न वाढविण्याच्या दृष्टीकोनातून अत्यंत महत्वपूर्ण असल्याने विशेष मोहीम स्वरूपात अंमलबजावणी होईल याची खातरजमा आयुक्त (कृषि) यांनी करावी. याकरीता आवश्यकतेनुरूप योजनेचा प्रचार व प्रसिध्दी देण्याची देखील कार्यवाही करावी.

१४. आयुक्त (कृषि) यांनी सदर योजनेतर्गत प्राप्त होणाऱ्या निधीचे आवश्यकतेनुसार जिल्हानिहाय वितरण करावे.

१५. सदर योजनेकरिता प्राप्त होणारा निधी वित्त विभागाने वेळोवेळी दिलेल्या निर्देशांनुसार विहित कालमर्यादेत खर्च करावा. तसेच योजनेतर्गत उपलब्ध करून देण्यात येणाऱ्या निधीच्या विनियोगाबाबतचे उयोपगिता प्रमाणपत्र आयुक्त (कृषि) यांनी शासनास सादर करावे.

१६. क्रॉपसॅप योजनेची अंमलबजावणीचा खर्च पुढील लेखाशीर्षाखाली सन २०२२-२३ करीता मंजूर तरतूदीतून भागविण्यात यावा:-

मागणी क्र. डी-३

२४०१, पीक संवर्धन,

१०२-अन्नधान्यपीके, (००) (३०) पिकावरील कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला प्रकल्प

(२४०१ ९२४२) राज्य योजना, ३३-अर्थसहाय्य

१७. सदर योजनेतर्गत मंजूर निधी आयुक्तालय स्तरावर कोषागारातून आहरीत करून योजनेतर्गत सहभागी संस्थांना वितरीत करण्यास, आणि आयुक्त (कृषि) यांना नियंत्रण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात असून आयुक्तालय स्तरावरील खर्चासाठी सहाय्यक संचालक, लेखा-१, यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून तसेच, विभागीय कृषि सहसंचालक स्तरावर विभागीय कृषि सहसंचालक कार्यालयातील लेखाधिकारी, जिल्हा स्तरावर जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, उपविभाग स्तरावर उपविभागीय कृषि अधिकारी व तालुका स्तरावर तालुका कृषि अधिकारी यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे.

१८. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून याचा संकेतांक २०२२०६१०१६०९४२६६०१ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Digitally signed by Sarita Rishi Bandekar
Deshmukh

Date: 2022.06.10 16:11:40 +05'30'

(सरिता बांदेकर- देशमुख)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा. राज्यमंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.विरोधी पक्ष नेता, विधानसभा, विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
४. मा.विरोधी पक्ष नेता, विधानिपरषद, विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
५. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
६. अपर मुख्य सचिव (नियोजन), नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७. अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
८. प्रधान सचिव (कृषि), कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई
९. आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१०. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला.
११. संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण), कृषि आयुक्तालय, साखर संकुल, शिवाजीनगर, पुणे.
१२. संचालक (फलोत्पादन), कृषि आयुक्तालय, साखर संकुल, शिवाजीनगर, पुणे.
१३. सर्व विभागीय कृषि सहसंचालक
१४. सर्व जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी
१५. महालेखाकार (स्थानिक निकाय लेखापरिक्षा व लेखा), मुंबई.
१६. महालेखापाल (लेखापरिक्षा), महाराष्ट्र १/२, मुंबई/नागपुर
१७. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र १/२, मुंबई/नागपुर
१८. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
१९. सहायक संचालक (लेखा-१), कृषि आयुक्तालय, पुणे
२०. वित्त विभाग (कार्या. व्यय-१ / अर्थसंकल्प - १३), मंत्रालय, मुंबई
२१. निवड नस्ती ११-अ.

राज्यातील प्रमुख पिकांवरील कीड व रोगांच्या व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला योजनेच्या (क्रॉपसॅप) अंमलबजावणीसाठी रु.५.२५ कोटी इतका निधी वितरीत करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्ध व्यवसाय विकास व मत्स्य व्यवसाय विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: किरोनी-२०२२/ प्र.क्र.६५/११-अ
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई- ४०० ०३२.
दिनांक: १४ जून, २०२२.

वाचा:-

१. शासन परिपत्रक वित्त विभाग क्र.अर्थसं-२०२२/प्र.क्र.४३/अर्थ-३, दि.४.०४.२०२२.
२. वित्त विभाग अ. शा. पत्र क्र.अर्थसं-२०२२/प्र.क्र.४३/अर्थ-३, दि.५.०४.२०२२.
३. कृषि व पदुम विभाग शासन निर्णय क्र.किरोनी/२०२२/प्र.क्र.६५/११-अ, दि.१०.०६.२०२२
४. संचालक (वि. व प्र.), कृषि आयुक्तालय पुणे यांचे पत्र जा. क्र./विप्र-७/क्रॉपसॅप २२-२३/ प्र.क्र. ३/प्रमासू/सुधा.प्र/२०२२/ १९१९८, दि.२७.०५.२०२२.

प्रस्तावना:-

प्रमुख पिकांवरील कीड व रोगांच्या व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने पिकांवरील कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला (क्रॉपसॅप) योजना राबविण्यासाठी सन २०२२-२३ मध्ये रु. २५ कोटी निधीच्या कार्यक्रमास संदर्भ क्र. (३) अन्वये प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे. आयुक्त कार्यालयाने संदर्भ क्रं. ४ च्या पत्रान्वये सादर केलेल्या प्रस्तावास अनुसरून प्रस्तुत योजनेअंतर्गत रु. ५.२५ कोटी इतका निधी वितरणाची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय:-

सोयाबीन, कापूस, भात, तूर, हरभरा, मका, ज्वारी व ऊस तसेच फळपिके आंबा, डाळींब, केळी, मोसंबी, संत्रा, चिक्कू, काजू, भेंडी व टोमॅटो या प्रमुख पिकांवरील कीड व रोगांच्या व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने राबविण्यात येणाऱ्या पिकांवरील कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला (क्रॉपसॅप) योजनेअंतर्गत रु. ५.२५ कोटी इतका निधी वितरीत करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

२. सन २०२२-२३ मध्ये क्रॉपसॅप योजनेची अंमलबजावणीसाठीचा खर्च पुढील लेखाशीर्षाखाली सन २०२२-२३ करीता मंजूर तरतूदीतून भागविण्यात यावा:-

मागणी क्र. डी-३

२४०१, पीक संवर्धन,

१०२-अन्नधान्यपिके, (००) (३०) पिकावरील कीड-रोग सर्वेक्षण व सल्ला प्रकल्प

(२४०१ ९२४२) राज्य योजना, ३३-अर्थसहाय्य

३. सादर शासन निर्णयान्वये वितरीत करण्यात येणारा निधी शासन निर्णय दि.१०.०६.२०२२ मधील तरतूदींच्या अधिन राहून खर्च करण्याची जबाबदारी आयुक्त (कृषि) यांची राहिल.

४. प्रस्तुत प्रयोजनार्थ, आयुक्त (कृषि) यांना नियंत्रण अधिकारी म्हणून व आयुक्तालय स्तरावरील खर्चासाठी सहाय्यक संचालक, लेखा-१, यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. तसेच, विभागीय कृषि सहसंचालक स्तरावर विभागीय कृषि सहसंचालक कार्यालयातील लेखाधिकारी, जिल्हा स्तरावर जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी, उपविभाग स्तरावर उपविभागीय कृषि अधिकारी व तालुका स्तरावर तालुका कृषि अधिकारी यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे.

५. प्रस्तुत शासन निर्णय वित्त विभागाचे संदर्भ क्र. (१) येथील दि. ४.०४.२०२२ च्या परिपत्रक व संदर्भ क्र. (२) येथील अर्ध शासकिय पत्र दि. ५.०४.२०२२ अन्वये दिलेल्या मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

६. प्रस्तुत शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२२०६१४१४५५३५७३०९ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Digitally signed by Sarita Rishi Bandekar

Deshmukh

Date: 2022.06.14 14:57:06 +05'30'

(सरिता बांदेकर- देशमुख)

सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा. राज्य मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा.विरोधी पक्ष नेता, विधानसभा, विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
४. मा.विरोधी पक्ष नेता, विधानपरिषद, विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
५. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
६. अपर मुख्य सचिव (नियोजन), नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७. अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
८. प्रधान सचिव (कृषि), कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई
९. आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१०. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, अकोला.
११. संचालक (विस्तार व प्रशिक्षण), कृषि आयुक्तालय, साखर संकुल, शिवाजीनगर, पुणे.
१२. संचालक (फलोत्पादन), कृषि आयुक्तालय, साखर संकुल, शिवाजीनगर, पुणे.
१३. सर्व विभागीय कृषि सहसंचालक
१४. सर्व जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी
१५. महालेखाकार (स्थानिक निकाय लेखापरिक्षा व लेखा), मुंबई.
१६. महालेखापाल (लेखापरिक्षा), महाराष्ट्र १/२, मुंबई/नागपुर
१७. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र १/२, मुंबई/नागपुर
१८. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
१९. सहायक संचालक (लेखा-१), कृषि आयुक्तालय, पुणे
२०. वित्त विभाग (कार्या. व्यय-१/ अर्थसंकल्प-३), मंत्रालय, मुंबई
२१. निवड नस्ती/११-अ.

हॉर्टसॅप २०२१-२२

१पेक्षा जास्त वेळा ETL वर गेलेली गावे

पीक-चिक्कु, कीड- फुलकळी पोखरणारी अळी

District	Taluka	Village
Palghar	Palghar	Khanivade, Kumbhavli, Makunsar, Nevale, Shigav

पीक- केळी, कीड- सिगाटोका, फुलकीडे

District	Taluka	Village
Jalgaon	Raver	Kalmoda, Kerhale Kh, Khirdi Bk, Khiroda Pra Raver, Khiroda Pra, Yawal, Kusumba Bk, Kusumba Kh, Lohara, Mangarul, Maskavad Sim, Maskawad Bk, Morgaon Bk, Munjalwadi, Nimbhoraa, Nimbol, Patondi, Pimri, Raver, Sangave, Savada, Singanur, Singat, Sunoda, Tandalwadi, Thorgvhan, Utkheda, Vadagaon, Vitawa, Vivare Kh, Waghoda Bk
Nadurbar	Shahda	Bamakheda T T, Boraale, Bramhanapuri, Khedadigar, Rayakhed

पीक- काजु, कीड- खोडकिडा

District	Taluka	Village
Palghar	Javahar	Aayre, Barwadpada, Dengachimet, Dhanoshi, Garadwadi, Kadachimet, Kharonda, Kirmira, Pathardi, Pimpalshet, Ramnagar, Sawarpada, Tuljapur, Vadoli
Ratnagiri	Lanja	Shirvali

पीक- भेंडी, कीड-यलो व्हेन मोझॅक विषाणू, मावा

District	Taluka	Village
Jalgaon	Dharangaon	Chandsar, Jambhore, Kavthal, Pathrad kh, Vanjari

पीक- डाळिंब, कीड- फुलकिडे, तेलकट डाग

District	Taluka	Village
Ahmednagar	Akola	Kalamb, Pimpalgaon Nipani
Ahmednagar	Kopargaon	Manjur
Ahmednagar	Rahata	Ekrukhe, Nandurkhi Bk
Ahmednagar	Rahuri	Wambori
Ahmednagar	Shrigonda	Belwandi Bk, Hangewadi
Ahmednagar	Shrirampur	Malwadgaon

पीक- डाळिंब, कीड- फुलकिडे, तेलकट डाग		
District	Taluka	Village
Aurangabad	Aurangabad	Anjandoh, Bhogalwadi, Golatgaon, Hivara, Karmad, Konewadi, Mahamadpur, Murshadpur Mangrul
Aurangabad	Paithan	Dawarwadi, Harshi Bk, Harshi Kh, Khadgaon, Limbgaon, Nanegaon, Thergaon
Nashik	Malegaon	Chinchawad, Dahidi, Jalgaon(Ga), Jwardi(Bk), Nimbayati, Patne, Ravalgaon, Satmane, Saundane, Yesgaon(Bk)
Pune	Indapur	Warkute Khu.
Sangli	Atpadi	Awlai, Bombewadi, Galwewadi, Khanjodwadi, Madgule, Masalwadi
Sangli	Jat	Madgyal, Sankh

पीक- संत्रा, कीड-पाने पोखरणारी अळी,कोळी, फायटोथोरा,साल खाणारी अळी

District	Taluka	Village
Ahmednagar	Ahmadnagar	Baburdi Bend, Baburdi Ghumat, Khadaki . Khandala, Pargaon Maula, Tandali Wadgaon, Wadgaon Tandali, Walaki
Amarawati	Achalpur	Surwada
Amarawati	Chandur Bajar	Belaj, Inayatpur, Kuralpurna, Redava, Talegaon Mohana, Thugao Pimpri, Tondgaon, Wadala
Amarawati	Dhamangaon Relve	Kawali
Amarawati	Varud	Gaurkheda, Jarud, Morshi Khurad
Nagpur	Hingna	Aagargav, Bidborgaon, Dabha, Deoli (Aamgaon), Gourala, Gumgaon, Kanholi (Gumgaon), Khairi (Khurd), Kohala (Rithi), Ladgaon, Mandavghorad, Mangli, Mohgaon (Zilpi), Mondha, Pipaldhara, Sawangi (De), Ukhali, Umariwagh
Nagpur	Katol	Dhawlapur, Hatla, Khutamba, Ladgav, Padsodi, Pardi Gotmare, Ridhora, Wandli Bu
Nagpur	Narkhed	Khapari Go, Mannath, Masora, Mogara, Savargaon, Sindhi, Toyapaar
Nagpur	Savner	Ashti, Kelod, Mangsa, Pandhari, Parsodi N
Wardha	Karanja Ghadge	Gawandi
Wasim	Karanja	Pasarni
Wasim	Risod	Belkhedaa, Varud Tofa

पीक- मोसंबी, कीड- पाने पोखरणारी अळी,कोळी, फायटोथोरा

District	Taluka	Village
Aurangabad	Paithan	Adul Bu, Adul Kh, Chankwadi, Devgaon, Ghari, Kadethan Bu, Rajapur
Nagpur	Narkhed	Jalalkhedaa
Nagpur	Savner	Bhendala, Dudhabardi, Nandapur, Sherdi

पीक- टोमॅटो, कीड- फळे पोखरणारी अळी

District	Taluka	Village
Ahmednagar	Akola	Mogras, Sherankhel, Vashere
Aurangabad	Aurangabad	Rampur
Aurangabad	Kannad	Aurala, Banshendra, Deogaon{R}, Hatnur, Malpur
Bhandara	Tumsar	Gaimukh, Gowaritola, Lanjera, Lohara, Sorna, Umarwada
Latur	Chakur	Gharni, Wadval, Chicholi, Gada, Gumathi, Gumthala, Khapa, Suradevi, Tandulwani
Nashik	Satana	Daregaon, Gorane, Pimpalkothe
Pune	Daund	Boribel, Gadewadi, Patas
Pune	Indapur	Gokhali ,Nimgaon Ketki , Pondakulwadi
Pune	Purandar	Parinche
Solapur	Madha	Anjangaav Kh, Madha,Mahatpur , Uplai Khu
Solapur	Pandharpur	Fulchincholi
Solapur	S.Solapur	Wadji

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

संत्रा: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र

सर्वेक्षकाचे नाव:

मुख्यालय:

शेत नोंदणी

जिल्हा:-----

तालुका:-----

गाव:-----

वाण:

फळ हंगाम/बहार: खरीप/रब्बी/उन्हाळी/आंबिया बहार/मृग बहार /हस्त बहार

शेतकरी नाव:-----

मोबाईल क्रमांक:-----

बागेचा प्रकार: फिक्सड१/फिक्सड२/ रॅण्डम१/ रॅण्डम२

प्लॉट अक्षांश:-----°-----'-----" प्लॉट रेखांश:-----°-----'-----"

जमीन: भारी/ मध्यम/ हलकी

बियाणे (किग्रॅ/एकर):

पीक लागवड वर्ष:

बागेचे क्षेत्र:----- एकर

दोन ओळींतील अंतर:----- सें.मी.

दोन झाडांतील अंतर:----- सें.मी.

बागेस यावर्षी घातलेले शेणखत/कंपोस्ट खत:-----कि.ग्रॅ/एकर

शेतीशाळा संलग्न बाग: आहे / नाही

सर्वेक्षण नोंदणी

सर्वेक्षणाचा दिनांक:

पीक परिस्थिती: उत्तम / सर्वसाधारण /वाईट

पीक वाढीची अवस्था: शाखीय वाढ/ फुलोरा / फळपक्वता/काढणी / इतर (नमूद करा)

फळधारणा: जास्त / सर्वसाधारण/ कमी

झाड क्र.	सिट्रस सायला				पांढरी माशी				काळी माशी				
	प्रत्येक दिशेकडील एक शेंड्यावरील १० सेमी च्या लांबीत असलेल्या पिल्ले व प्रौढांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील ५ पानांवरील पांढरी माशीच्या पिल्ले व प्रौढांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील ५ पानांवरील काळी माशीच्या पिल्ले व प्रौढांची एकूण संख्या				
	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ	
१													
२													
३													
४													

झाड क्र.	पाने पोखरणारी अळी				कोळी				फुलकिडे				
	प्रत्येक दिशेकडील ५ पानांपैकी पोखरलेल्या पानांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील ५ पाने किंवा फळांपैकी कोळी प्रादुर्भाग्रस्त पाने किंवा फळांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील एक कोवळ्या शेंड्यावरील फुलकिडींची एकूण संख्या				
	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ	
१													
२													
३													
४													

फळातील रसशोषक पतंग	साल खाणारी अळी	फायटोथोरा (डिंक्या /मूळकूज/ फुटरॉट/ कॉलररॉट/ब्राऊनरॉट)
१० ठिकाणवरील फळगळ झालेल्या १०० फळांपैकी फळातील रसशोषक पतंगाने छिद्र पाडलेल्या फळांची एकूण संख्या	बागेतील यादृच्छिकपणे निवडलेल्या २५ झाडांपैकी साल खाणाऱ्या अळीमुळे प्रादुर्भावीत झाडांची एकूण संख्या	बागेतील १०० झाडांपैकी डिंक्या / मूळकूज/ फुटरॉट/ कॉलररॉट/ ब्राऊनरॉट मुळे प्रादुर्भावीत झाडांची एकूण संख्या

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसॅप) - महाराष्ट्र
संत्रा: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: सर्वेक्षण करावयाच्या फळपिकाखाली किमान एक एकर क्षेत्र असलेल्या फळबागेची निवड करावी. प्रत्येक बागेत ४ झाडांचे निरीक्षण करावे. निरीक्षणाकरीता पुर्व, पश्चिम, दक्षिण व उत्तर या दिशेने प्रत्येकी एका झाडाची निवड करावी.

निरीक्षण कार्यपद्धती:

कीड

१. **सिट्रस सायला-** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. या कीडीचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील एक या प्रमाणे चार शेंड्याची निवड करावी. म्हणजेच एका बागेत एकूण १६ शेंड्यांवर सिट्रस सायला या किडीची निरीक्षणे घ्यावीत. प्रत्येक झाडाच्या पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर दिशेकडील प्रत्येकी १ शेंड्यावर असलेल्या सिट्रस सायला या किडीच्या पौढ व पिल्ले यांची संख्या मोजावी.
२. **काळी माशी, पांढरी माशी व पाने पोखरणारी अळी -** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. या कीडीचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाच्या पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर दिशेकडील प्रत्येकी ५ पाने या प्रमाणे प्रत्येक झाडावरील २० पानांची निवड करावी. म्हणजेच एका बागेत एकूण ८० पानांवरील निरीक्षणे घ्यावीत. निवडलेल्या पानांवरील काळी माशी, पांढरी माशी या किडींच्या पिल्ले व प्रौढांची संख्या मोजून नोंदवावी व त्याच पानांपैकी पाने पोखरणान्या अळीमुळे पोखरलेल्या पानांची संख्या मोजून नोंदवावी.
३. **फुलकिडे-** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. फुलकिडींचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाची प्रत्येक दिशेकडील (पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर) एक या प्रमाणे शेंड्याकडील फांदीची निवड करावी. कोऱ्या पांढऱ्या कागदावर ही फांदी हलक्याने झटकावी व त्यावर पडलेल्या फुलकिडीची संख्या मोजावी.
४. **कोळी-** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. कोळी या अष्टपाद किडीचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाच्या पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर दिशेकडील प्रत्येकी ५ पाने/फळे (झाडाच्या अवस्थेनुसार) यांची निवड करावी. एका झाडाच्या निवडलेल्या २० पानांपैकी/फळांपैकी कोळी किडीमुळे प्रादुर्भावग्रस्त पानांची/फळांची संख्या मोजावी. एका बागेत एकूण ८० पाने/फळांवर कोळी या अष्टपाद किडीची निरीक्षणे घ्यावीत.
५. **फळातील रस शोषणारा पतंग-** शेतात कर्णाच्या दिशेने चालत जावे. १० ठिकाणी फळ शोषणान्या पतंगाच्या प्रादुर्भावामुळे जमिनीवर पडलेल्या १०० फळांपैकी रस शोषणान्या पतंगाने केलेले छिद्र असलेल्या फळांची संख्या मोजावी.
६. **साल खाणारी अळी-** यादृच्छिकपणे बागेतील २५ झाडांची निवड करावी व त्यापैकी साल खाणान्या अळीने प्रादुर्भावित असलेल्या झाडांची संख्या मोजावी.

रोग

१. **फायटोथोरा-** एक एकर बागेतील एकूण झाडांपैकी डिक्या / मूळकूज/ पायकूज (फुटरॉट)/ कॉलररॉट/ ब्राऊनरॉट मुळे प्रादुर्भावीत झाडांची एकूण संख्या मोजावी.

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

मोसंबी: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र

सर्वेक्षकाचे नाव:

मुख्यालय:

शेत नोंदणी

जिल्हा:-----

तालुका:-----

गाव:-----

वाण:

फळ हंगाम/बहार: खरीप/रब्बी/उन्हाळी/आंबिया बहार/मृग बहार /हस्त बहार

शेतकरी नाव:-----

मोबाईल क्रमांक:-----

बागेचा प्रकार: फिक्सड१/फिक्सड२/ रॅण्डम१/ रॅण्डम२

प्लॉट अक्षांश:-----°-----'-----" प्लॉट रेखांश:-----°-----'-----"

जमीन: भारी/ मध्यम/ हलकी

बियाणे (किग्रॅ/एकर):

पीक लागवड वर्ष:

बागेचे क्षेत्र:----- एकर

दोन ओळींतील अंतर:----- सें.मी.

दोन झाडांतील अंतर:----- सें.मी.

बागेस यावर्षी घातलेले शेणखत/कंपोस्ट खत:-----कि.ग्रॅ/एकर

शेतीशाळा संलग्न बाग: आहे / नाही

सर्वेक्षण नोंदणी

सर्वेक्षणाचा दिनांक:

पीक परिस्थिती: उत्तम / सर्वसाधारण /वाईट

पीक वाढीची अवस्था: शाखीय वाढ/ फुलोरा / फळपक्वता/काढणी / इतर (नमूद करा)

फळधारणा: जास्त / सर्वसाधारण/ कमी

झाड क्र.	सिट्रस सायला				पांढरी माशी				काळी माशी			
	प्रत्येक दिशेकडील एक शेंड्यावरील १० सेमी च्या लांबीत असलेल्या पिल्ले व प्रौढांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील ५ पानांवरील पांढरी माशीच्या पिल्ले व प्रौढांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील ५ पानांवरील काळी माशीच्या पिल्ले व प्रौढांची एकूण संख्या			
	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ
१												
२												
३												
४												

झाड क्र.	पाने पोखरणारी अळी				कोळी				फुलकिडे			
	प्रत्येक दिशेकडील ५ पानांपैकी पोखरलेल्या पानांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील ५ पाने किंवा फळांपैकी कोळी प्रादुर्भाग्रस्त पाने किंवा फळांची एकूण संख्या				प्रत्येक दिशेकडील एक कोवळ्या शेंड्यावरील फुलकिडींची एकूण संख्या			
	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ	पू	द	प	उ
१												
२												
३												
४												

फळातील रसशोषक पतंग	साल खाणारी अळी	फायटोथोरा (डिंक्या /मूळकूज/ फुटरॉट/ कॉलररॉट/ब्राऊनरॉट)
१० ठिकाणवरील फळगळ झालेल्या १०० फळांपैकी फळातील रसशोषक पतंगाने छिद्र पाडलेल्या फळांची एकूण संख्या	बागेतील यादृच्छिकपणे निवडलेल्या २५ झाडांपैकी साल खाणाऱ्या अळीमुळे प्रादुर्भावीत झाडांची एकूण संख्या	बागेतील १०० झाडांपैकी डिंक्या / मूळकूज/ फुटरॉट/ कॉलररॉट/ ब्राऊनरॉट मुळे प्रादुर्भावीत झाडांची एकूण संख्या

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसॅप) - महाराष्ट्र
मोसंबी: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: सर्वेक्षण करावयाच्या फळपिकाखाली किमान एक एकर क्षेत्र असलेल्या फळबागेची निवड करावी. प्रत्येक बागेत ४ झाडांचे निरीक्षण करावे. निरीक्षणाकरीता पुर्व, पश्चिम, दक्षिण व उत्तर या दिशेने प्रत्येकी एका झाडाची निवड करावी.

निरीक्षण कार्यपद्धती:

कीड

१. **सिट्रस सायला-** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. या कीडीचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील एक या प्रमाणे चार शेंड्याची निवड करावी. म्हणजेच एका बागेत एकूण १६ शेंड्यांवर सिट्रस सायला या किडीची निरीक्षणे घ्यावीत. प्रत्येक झाडाच्या पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर दिशेकडील प्रत्येकी १ शेंड्यावर असलेल्या सिट्रस सायला या किडीच्या पौढ व पिल्ले यांची संख्या मोजावी.
२. **काळी माशी, पांढरी माशी व पाने पोखरणारी अळी -** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. या कीडीचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाच्या पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर दिशेकडील प्रत्येकी ५ पाने या प्रमाणे प्रत्येक झाडावरील २० पानांची निवड करावी. म्हणजेच एका बागेत एकूण ८० पानांवरील निरीक्षणे घ्यावीत. निवडलेल्या पानांवरील काळी माशी, पांढरी माशी या किडींच्या पिल्ले व प्रौढांची संख्या मोजून नोंदवावी व त्याच पानांपैकी पाने पोखरणान्या अळीमुळे पोखरलेल्या पानांची संख्या मोजून नोंदवावी.
३. **फुलकिडे-** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. फुलकिडींचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाची प्रत्येक दिशेकडील (पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर) एक या प्रमाणे शेंड्याकडील फांदीची निवड करावी. कोऱ्या पांढऱ्या कागदावर ही फांदी हलक्याने झटकावी व त्यावर पडलेल्या फुलकिडीची संख्या मोजावी.
४. **कोळी-** एका बागेत ४ दिशेकडील प्रत्येकी एक याप्रमाणे चार झाडांची निवड करावी. कोळी या अष्टपाद किडीचे साप्ताहिक निरीक्षण घेण्याकरीता झाडाच्या पुर्व,पश्चिम,दक्षिण व उत्तर दिशेकडील प्रत्येकी ५ पाने/फळे (झाडाच्या अवस्थेनुसार) यांची निवड करावी. एका झाडाच्या निवडलेल्या २० पानांपैकी/फळांपैकी कोळी किडीमुळे प्रादुर्भावग्रस्त पानांची/फळांची संख्या मोजावी. एका बागेत एकूण ८० पाने/फळांवर कोळी या अष्टपाद किडीची निरीक्षणे घ्यावीत.
५. **फळातील रस शोषणारा पतंग-** शेतात कर्णाच्या दिशेने चालत जावे. १० ठिकाणी फळ शोषणान्या पतंगाच्या प्रादुर्भावामुळे जमिनीवर पडलेल्या १०० फळांपैकी रस शोषणान्या पतंगाने केलेले छिद्र असलेल्या फळांची संख्या मोजावी.
६. **साल खाणारी अळी-** यादृच्छिकपणे बागेतील २५ झाडांची निवड करावी व त्यापैकी साल खाणान्या अळीने प्रादुर्भावित असलेल्या झाडांची संख्या मोजावी.

रोग

१. **फायटोथोरा-** एक एकर बागेतील एकूण झाडांपैकी डिक्या / मूळकूज/ पायकूज (फुटरॉट)/ कॉलररॉट/ ब्राऊनरॉट मुळे प्रादुर्भावीत झाडांची एकूण संख्या मोजावी.

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसॅप) - महाराष्ट्र
चिकू: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: प्रत्येक बागेत ४ झाडांचे निरीक्षण करायचे आहे. निरीक्षणाकरीता पुर्व, पश्चिम, दक्षिण व उत्तर या दिशेने प्रत्येकी एका झाडाची निवड करावी.सर्वेक्षण करावयाच्या फळपिकाखाली किमान एक एकर क्षेत्र असलेल्या फळबागेची निवड करावी.

निरीक्षण कार्यपद्धती

कीड

१. **चिकू कळी पोखरणारी अळी** - झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १० शेंड्यावर असलेल्या कळ्यांची संख्या मोजावी त्यापैकी कळी पोखरणाऱ्या अळीने प्रादुर्भावग्रस्त झालेल्या कळ्यांची संख्या मोजावी. कळी पोखरणाऱ्या अळीच्या प्रादुर्भावामुळे/तिने तयार केलेल्या छिद्राचे बारकाईने परिक्षण करावे. एका बागेत १६० शेंड्यावर असलेल्या कळींचे निरीक्षण करावे.
२. **चिकू बी पोखरणारी अळी**- बागेतील निवडलेल्या प्रत्येक झाडावरील २५ फळांची यादृच्छिकपणे निवड करावी व त्यापैकी बी पोखरणाऱ्या अळीने प्रादुर्भावग्रस्त फळांची संख्या मोजावी.

रोग

१. **फायटोथोरा**- झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १० शेंड्यांवरील फळांचे फायटोथोराच्या लक्षणांकरीता निरीक्षण करावे. प्रत्येक दिशेकडील १० शेंड्यांवरील फळांची संख्या नमूद करावी. प्रत्येक दिशेकडील मोजलेल्या फळांपैकी रोगाच्या तीव्रतेनुसार खालीलप्रमाणे ०-४ या श्रेणीमध्ये वर्गीकरण करून प्रत्येक दिशेकडील श्रेणीनिहाय फळांची संख्या नमुद करावी.

प्रादुर्भावाची श्रेणी

०-	कोणताही प्रादुर्भाव नाही	१-	१-२० टक्के प्रादुर्भाव
२-	२१-४० टक्के प्रादुर्भाव	३-	४१-६० टक्के प्रादुर्भाव
४-	६१-१०० टक्के प्रादुर्भाव		

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसॅप) - महाराष्ट्र

डाळींब: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र

सर्वेक्षकाचे नाव:

मुख्यालय:

शेत नोंदणी

जिल्हा:-----

तालुका:-----

गाव:-----

वाण:

फळ हंगाम/बहार: खरीप/रब्बी/उन्हाळी/आंबिया बहार/मृग बहार /हस्त बहार

शेतकरी नाव:-----

मोबाईल क्रमांक:-----

बागेचा प्रकार: फिक्सड१/फिक्सड२/ रॅण्डम१/ रॅण्डम२

प्लॉट अक्षांश:-----°-----'-----" प्लॉट रेखांश:-----°-----'-----"

जमीन: भारी/ मध्यम/ हलकी

बियाणे (किग्रॅ/एकर):

पीक लागवड वर्ष:

बागेचे क्षेत्र:----- एकर

दोन ओळींतील अंतर:----- सें.मी.

दोन झाडांतील अंतर:----- सें.मी.

बागेस यावर्षी घातलेले शेणखत/कंपोस्ट खत:-----कि.ग्रॅ/एकर

शेतीशाळा संलग्न बाग: आहे / नाही

सर्वेक्षण नोंदणी

सर्वेक्षणाचा दिनांक:

पीक परिस्थिती: उत्तम / सर्वसाधारण / वाईट

पीक वाढीची अवस्था: शाखीय वाढ/ फुलोरा / फळपक्वता/काढणी / इतर (नमूद करा)

फळधारणा: जास्त / सर्वसाधारण/ कमी

तेलकट डाग (बॅक्टेरीअल ब्लॉइट)						मर			फळ पोखरणारी अळी	फुलकिडे		
स्थळ क्र.	५ झाडांपैकी प्रादुर्भावित झाडांची संख्या (A)	पाने/फळे/खोड यावरील प्रादुर्भावाची श्रेणी (० ते ५)					बागेतील एकूण झाडांची संख्या (D)	बागेतील अंशतः व पुर्णपणे मर झालेल्या झाडांची संख्या (E)	मर रोगाचे प्रमुख कारण (F)	प्रत्येक ठिकाणच्या ५ झाडांवरील १०० फळांपैकी अळीने पोखरलेल्या फळांची संख्या (I)	प्रत्येक ठिकाणच्या ५ झाडांवरील एकूण ४० नवीन शेंड्यांपैकी प्रादुर्भावित शेंड्यांचे प्रमाण (%) (G)	प्रत्येक ठिकाणच्या ५ झाडांवरील एकूण १०० फळांपैकी प्रादुर्भावित फळांचे प्रमाण (%) (H)
		झाडचा भाग	झाड क्र. व त्यावरील प्रादुर्भावाची श्रेणी (B)	सरासरी प्रादुर्भावाची श्रेणी (C)	१	२						
१		पाने/फळे										
		खोड										
२		पाने/फळे										
		खोड										
३		पाने/फळे										
		खोड										
४		पाने/फळे										
		खोड										
५		पाने/फळे										
		खोड										
६		पाने/फळे										
		खोड										
७		पाने/फळे										
		खोड										
८		पाने/फळे										
		खोड										
९		पाने/फळे										
		खोड										
१०		पाने/फळे										
		खोड										

इतर कीड-रोग	प्रमाण कमी/मध्यम/जास्त/नाही	कमी	मध्यम	जास्त
सर्कोस्पोरा पानावरील ठिपके		१-१० %	११-२५ %	> २५ %
फळावरील रॅब		१-१० %	११-२५ %	> २५ %
कोलेटोट्रीकम फळकूज		१-१० %	११-२५ %	> २५ %
कोळी		< १ प्रादुर्भावित पान/ मीटर ओळ	१ प्रादुर्भावित पान /मीटर ओळ	> १ प्रादुर्भावित पाने /मीटर ओळ
फळातील रस शोषणारा पतंग		< ५ अंडी प्रतिझाड किंवा < १% प्रादुर्भावित फळे	५ अंडी प्रतिझाड किंवा १% प्रादुर्भावित फळे	> ५ अंडी प्रतिझाड किंवा > १% प्रादुर्भावित फळे
खोडकिडा		< १% प्रादुर्भावित झाडे	१% प्रादुर्भावित झाडे	> १% प्रादुर्भावित झाडे
इतर (नाव लिहावे)		<१ %	१-२० %	> २० %

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

डार्लिब: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: डार्लिब पिकाखाली किमान एक एकर क्षेत्र असलेल्या फळबागेची निवड करावी. प्रत्येक बागेत यादृच्छिकपणे १० ठिकाणी ५० झाडांची निवड करावी. प्रत्येक बागेत नागमोडी पद्धतीने फिरून सर्व बागेतील प्रातिनीधिक स्वरूपात १० ठिकाणच्या प्रत्येकी ५ झाडांची निवड करावी.

निरीक्षण कार्यपद्धती

१. **तेलकट डाग-** झाडांचे भाग (सर्वेक्षणाच्या वेळी उपलब्ध असलेल्या पाने/ फळे/खोड/) यावरील तेलकट डागाच्या लक्षणांकरीता सर्वेक्षण करावे. पानांवरील निरीक्षणे ही झाडाला फळे नसताना घ्यावयाची आहेत. ज्यावेळी झाडाला फळे असतील त्यावेळी फळांवरील निरीक्षणे घ्यावीत. झाडावरील कोणत्याही भागावर तेलकट डागाचे लक्षण आढळून आले तर ते झाड प्रादुर्भावग्रस्त आहे असे समजावे. निरीक्षण घेतलेल्या ५ झाडांपैकी प्रादुर्भाव असलेल्या झाडांच्या संख्या **रकाना (A)** मध्ये भरावी.

प्रादुर्भावाची श्रेणी- झाडाच्या खोड, पाने व फळांवरील प्रादुर्भावाची तिव्रता निश्चित करण्यासाठी प्रत्येक ठिकाणी ५ झाडांचे निरीक्षण करावे. झाडाभोवती फिरून फळांवरील/ पानांवरील तेलकट डागाची निरीक्षणे घ्यावीत. खालील नमुद प्रादुर्भावाच्या श्रेणीनुसार निरीक्षण केलेल्या प्रत्येक झाडावरील फळांची/पानांच्या प्रादुर्भावाची श्रेणी **रकाना (B)** मध्ये नमुद करावी. अशा प्रकारे ५ झाडांच्या श्रेणींची सरासरी **रकाना (C)** मध्ये नमुद करावी. तेलकट डागाची फांदया व खोडावरील निरीक्षणे घेऊन खालील नमुद प्रादुर्भावाच्या श्रेणीनुसार निदर्शनास आलेली प्रादुर्भावाची श्रेणी **रकाना (B)** मध्ये नमुद करावी.

प्रादुर्भावाची श्रेणी	प्रादुर्भावाची टक्केवारी	झाडाच्या विविध भागावरील निरीक्षण पद्धती	
		पाने व फळे	खोड (प्रति झाड कॅकरची संख्या)
०	०	रोग आढळून आला नाही	०
१	१-१०	रोग सहजगत्या दिसून आला नाही. काळजीपूर्वक निरीक्षणाअंती खुप कमी झाडे/झाडांचे घटक प्रादुर्भावग्रस्त दिसून येतात	१
२	११-२५	रोग सर्वत्र दिसून येतो.परंतु झाडाचे ७५ टक्के घटक निरोगी दिसून येतात.	२-३
३	२६-५०	झाडावर रोगग्रस्त व निरोगी घटक समप्रमाणात दिसून येतात	४-६
४	५१-७५	रोगाचा आढळ सर्वत्र सहजगत्या दिसून येतो व काहीच घटक निरोगी दिसून येतात	७-१०
५	७६-१००	रोग सहजगत्या सर्वत्र दिसून येतो व काळजीपूर्वक निरीक्षणाअंती खुप कमी झाडे निरोगी दिसून येतात	>=११

२. **मर-** बागेतील पाण्याच्या ताणामुळे/पाणी साचल्यामुळे/खोड तुटल्यामुळे झालेली झाडांची मर ही निरीक्षणे घेताना विचारात घेऊ नयेत. बागेतील सर्व झाडांची तसेच मर (आंशिक/पूर्ण) झालेल्या झाडांची संख्या मोजून अनुक्रमे रकाना (D) व (E) मध्ये लिहावी. याबरोबरच मुळे व खोड भ्रंश झालेल्या झाडांकरीता बागेत यादृच्छिकपणे निरीक्षणे घ्यावीत व खालील तक्त्यात नमुद केलेल्या संक्षिप्त स्वरूप याची मर रोगास कारणीभूत असलेला प्रमुख घटक म्हणून नोंद (F) रकान्यात करावी.

मर रोगाचा प्रादुर्भाव = मर झालेल्या झाडांची संख्या / एकूण बागेतील झाडांची संख्या * १००

मर रोगास कारणीभूत घटकाचे संक्षिप्त स्वरूप		
संक्षिप्त स्वरूप	कारणीभूत घटक	तपशील
CF	सिरॅटोसिस्टीस फिब्रीएटा	भ्रंश झालेल्या खोडात लाकडाचा रंग राखाडी/निळा/तपकिरी दिसणे
RRF	मुळकुज बुरशी	पांढऱ्या बुरशीच्या वाढीसह/विना वाढीसह तृतीयक किंवा दुय्यम मुळे काळी पडलेली दिसणे
SHB	शॉट होल बोरर	मुळांच्या पृष्ठभागावर किंवा भ्रंश झालेल्या देठांवर लहान पिनसारखे छिद्र दिसणे
N	सुत्रकृमी	साधारणपणे बारीक मुळांवर गाठी दिसणे
O	इतर	इतर काही कीटक/बुरशीमुळे नुकसान दिसणे

३. **फुलकिडे-** या किडीची निरीक्षणे झाडाच्या वरील, मध्य व खालील भागातील फांदया व फळांच्या भागावरील घ्यावीत. प्रत्येक ठिकाणी असलेल्या ५ झाडांपैकी प्रत्येक झाडावरील प्रत्येक दिशेकडील २ फांदया नुसार एका झाडावरील ८ फांदया याप्रमाणे प्रत्येक ठिकाणच्या पाच झाडांवरील एकूण ४० फांदयांपैकी प्रादुर्भावित फांदयांची संख्या मोजावी व प्रादुर्भावाची टक्केवारी खालील सूत्रानुसार काढून ती (G) रकान्यात नमुद करावी.

प्रादुर्भावाची टक्केवारी = फुलकिडीनी प्रादुर्भावित फांदयांची संख्या / ४० * १००

फुलकिडींची फळांवरील निरीक्षणे घेताना प्रत्येक ठिकाणी असलेल्या ५ झाडांपैकी प्रत्येक झाडावरील २० फळे याप्रमाणे एका ठिकाणच्या ५ झाडांवरील १०० फळांची निरीक्षणे घ्यावीत, त्यापैकी फुलकिडींनी प्रादुर्भावित फळांची संख्या मोजावी व प्रादुर्भावाची टक्केवारी खालील सूत्रानुसार काढून प्रादुर्भावाची टक्केवारी खालील सूत्रानुसार काढून ती (H) रकान्यात नमुद करावी

प्रादुर्भावाची टक्केवारी = फुलकिडीनी प्रादुर्भावित फळांची संख्या / १०० * १००

४. **फळ पोखरणारी अळी-** प्रत्येक ठिकाणी असलेल्या ५ झाडांपैकी प्रत्येक झाडावरील २० फळे याप्रमाणे एका ठिकाणच्या ५ झाडांवरील १०० फळांची निरीक्षणे घ्यावीत व त्यापैकी पोखरलेल्या फळांची संख्या रकाना (I) मध्ये नमुद करावी

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

भेंडी: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: भेंडी पिकाखाली किमान १० गुंठे क्षेत्र असलेल्या शेताची निवड करावी. प्रत्येक बागेत यादृच्छिकपणे ५ ठिकाणांवरील झाडांवरील कीड रोगांची निरीक्षणे घ्यावीत.

निरीक्षण कार्यपद्धती

कीड

१. **मावा, तुडतुडे व कोळी** - या किडींच्या निरीक्षणाकरीता प्रत्येक झाडावरील खालील, मधील व वरच्या भागातील प्रत्येकी एक याप्रमाणे तीन पाने निवडावीत. या तीन पानांवर असलेल्या मावा, तुडतुडे व कोळी या किडींच्या प्रौढ व पिल्ले यांची संख्या मोजावी. अशा प्रकारे एका शेतातून ५ ठिकाणांवरील प्रत्येकी ३ या प्रमाणे १५ झाडांच्या ४५ पानांवरील निरीक्षणे घ्यावीत.
२. **पांढरी माशी** न्या किडींच्या निरीक्षणाकरीता प्रत्येक शेतातील ५ ठिकाणच्या ५ झाडांची निवड करावी. प्रत्येक झाडावरील पांढऱ्या माशींची संख्या मोजावी. एका शेतातील २५ झाडांवरील पांढऱ्या माशींची निरीक्षणे घ्यावीत.
३. **फळे व शेंडे पोखरणारी अळी** न्या किडींच्या निरीक्षणाकरीता प्रत्येक झाडावरील एकूण फळांची संख्या मोजावी व त्यापैकी फळ व शेंडे पोखरणान्या अळीने प्रादुर्भावित फळांची संख्या मोजावी. अशा प्रकारे एका शेतातून ५ ठिकाणांवरील प्रत्येकी ३ या प्रमाणे १५ झाडांवरील निरीक्षणे घ्यावीत.

रोग

भुरी रोग-भुरी रोगाचे गुणांकन देण्याकरीता कीड सर्वेक्षक शेतातील प्रत्येक ठिकाणी ५ झाडांचे निरीक्षण घेईल व खालील श्रेणीनुसार झाडांचे वर्गीकरण करून ५ पैकी ० श्रेणी, १ श्रेणी याप्रमाणे संबंधित श्रेणीत असलेल्या झाडांची संख्या नमुद करेल.

भुरी रोगाकरीता प्रादुर्भावाची श्रेणी ०-५

- ० - एकही पान प्रादुर्भावित नाही
- १ - खालील २ पाने प्रादुर्भावित आहे.
- २ - खालील ५ पाने प्रादुर्भावित आहे.
- ३ - ५० टक्के झाड प्रादुर्भावित आहे
- ४ - ७५ टक्के झाड प्रादुर्भावित आहे
- ५- तीव्र प्रादुर्भाव, दाट पांढऱ्या बुरशीची वाढ, ७५ टक्के पेक्षा जास्त झाड प्रादुर्भावित असणे. झाड सुकणे व अपरिपक्व पानगळ दिसणे.

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

केळी: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड - केळी पिकाखाली किमान एक एकर क्षेत्र असलेल्या फळबागेची निवड करावी. कीड रोगाचे सर्वेक्षण करण्याकरीता निवडलेल्या बागेतून यादृच्छिकपणे २० झाडे निवडावी.

निरीक्षण कार्यपध्दती

कीड

१. केळीवरील फुलकीडे -

फुलकीडे सर्वेक्षणासाठी घड निघण्याच्याच्या अवस्थेमधील २० झाडे निवडावी. घड वाढीच्या अवस्थेतील केळीच्या फणीतील बोटुकलींवर फुलकीडींच्या प्रादुर्भावाचे निरीक्षण करावे. प्रत्येक झाडावरील एका घडातील यादृच्छिकपणे वरच्या फणीतील १० केळी, मधल्या फणीतील १० केळी व खालच्या फणीतील १० केळी अशा एकूण ३० केळींचे निरीक्षण करावे. खालील नमुद श्रेणीनुसार फुलकीडींच्या प्रादुर्भावाची श्रेणी १ ते ५ मध्ये नोंद करावी.

फुलकीडींकरीता प्रादुर्भावाची श्रेणी-

१	निरोगी
२	१-२५% फळांचे नुकसान
३	२६-५०% फळांचे नुकसान
४	५१-७५% फळांचे नुकसान
५	७६ आणि त्यावरील फळांचे नुकसान

रोग

१. केळीवरील करपा रोग -

एका झाडावरील १५ पानांवरील खालीलप्रमाणे करपा रोगाच्या प्रादुर्भावाच्या श्रेणीनुसार ०-६ श्रेणी नुसार प्रादुर्भावित पानांची श्रेणी नोंदवावी. याप्रमाणे एकूण २० झाडांच्या पानांवरील निरीक्षणे नोंदवावीत.

करपा रोग श्रेणी -

०	शून्य
१	१% पानांवर ठिपके असतात किंवा १० पेक्षा कमी डाग असतात
२	२ ते ५% पानांचे क्षेत्र प्रभावित
३	६ ते १५% पानांचे क्षेत्र प्रभावित
४	१६ ते ३३% पानांचे क्षेत्र प्रभावित
५	३४ ते ५०% पानांचे क्षेत्र प्रभावित
६	- > ५०% पानांचे क्षेत्र प्रभावित

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

आंबा: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: आंबा पिकाखाली किमान एक एकर क्षेत्र असलेल्या फळबागेची निवड करावी. कीड रोगाचे सर्वेक्षण करण्याकरीता निवडलेल्या बागेतून यादृच्छिकपणे ४ झाडे निवडावी.

निरीक्षण कार्यपध्दती -

कीड

- तुडतुडे** - झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १ व मध्य भागातील १ अशा ५ पालवी/ नवतींची यादृच्छिकपणे निवड करावी. पालवी/ नवती वरील एकूण तुडतुड्यांच्या प्रौढ व पिल्लांची संख्या नोंदवावी. याप्रमाणे एकूण ४ झाडांवरील एकूण २० पालवी/नवती वरील निरीक्षणे नोंदवावीत.
- फुलकीडे** - झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १ व मध्य भागातील १ अशा ५ पालवी/ नवती पांढऱ्या पेपरवर हळुवार झटकावी व त्यावर पडलेल्या फुलकिडींची संख्या मोजावी. याप्रमाणे बागेतील एकूण ४ झाडांवरील २० पालवी/ नवती वरील निरीक्षणे नोंदवावीत. फळधारणा सुरु झाल्यावर वाटाण्याच्या आकाराच्या फळांच्या अवस्थेपासून पुढे झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १ व मध्यभागातील १ अशा ५ मोहोराच्या दांड्यावरील खालील नमुद श्रेणीनुसार फळांचे वर्गीकरण करुन ० ते ४ पैकी ० श्रेणी, १ श्रेणी याप्रमाणे संबंधित श्रेणीत असलेल्या फळांची संख्या नमुद करावी. याप्रमाणे एकूण ४ झाडांवरील एकूण २० मोहोराच्या दांड्यावरील निरीक्षणे नोंदवावीत.

०	निरोगी
१	१-२५% फळांचे नुकसान
२	२६-५०% फळांचे नुकसान
३	५१-७५% फळांचे नुकसान
४	७६ आणि त्यावरील फळांचे नुकसान

- फळमाशी** - निवडलेल्या बागेमध्ये प्रति एकर २ ट्रॅप लावणे. दर सप्ताहात एका ट्रॅपमध्ये अडकलेल्या फळमाशींची संख्या मोजावी. त्यातील मिथाईल युजेनॉल हे दर महिन्यास बदलावे.

रोग

भुरी व करपा- एका झाडावरील यादृच्छिकपणे निवडलेल्या ५ फांदया/शेंड्यांवरील प्रादुर्भावाच्या ०-४ श्रेणीनुसार भुरी व करपा रोगाची तीव्रता नोंदवावी. याप्रमाणे एकूण ४ झाडांवरील एकूण २० फांदया/शेंड्यांवरील निरीक्षणे नोंदवावी.

०	रोगाची तीव्रता नाही
१	१-२०% तीव्रता
२	२१-४०% तीव्रता
३	४१-६० % तीव्रता
४	६१-८० % तीव्रता
५	८१-१०० % तीव्रता

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

टोमॅटो: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: टोमॅटो पिकाखाली किमान १ एकर क्षेत्र असलेल्या शेताची निवड करावी. प्रत्येक बागेत यादृच्छिकपणे ५ ठिकाणांवरील झाडांवरील कीड रोगांची निरीक्षणे घ्यावीत.

निरीक्षण कार्यपद्धती

कीड

१. **पाने पोखरणारी अळी (नागअळी)/ मावा/ फुलकिडे/ लालकोळी-** प्रत्येक शेतात पाच ठिकाणांची निवड करावी. प्रत्येक ठिकाणी यादृच्छिकपणे तीन झाडे निवडावीत. प्रत्येक झाडांच्या तीन पानांवरील (खालचे, मधले आणि वरचे प्रत्येकी एक) कीडींच्या प्रौढ व पिल्ले यांची संख्या मोजावी. अशा प्रकारे एका शेतातून ५ ठिकाणांवरील प्रत्येकी ३ या प्रमाणे १५ झाडांच्या ४५ पानांवरील निरीक्षणे घ्यावीत.
२. **पांढरी माशी:** या कीडीच्या निरीक्षणाकरीता प्रत्येक शेतातील ५ ठिकाणच्या ५ झाडांची निवड करावी. प्रत्येक झाडावरील पांढऱ्या माशींची संख्या मोजावी. एका शेतातील २५ झाडांवरील पांढऱ्या माशींची निरीक्षणे घ्यावीत.
३. **फळ पोखरणारी अळी:** या कीडीच्या निरीक्षणाकरीता प्रत्येक झाडावरील एकूण फळांची संख्या मोजावी व त्यापैकी फळ पोखरणान्या अळीने प्रादुर्भावित फळांची संख्या मोजावी. अशा प्रकारे एका शेतातून ५ ठिकाणांवरील प्रत्येकी ३ या प्रमाणे १५ झाडांवरील निरीक्षणे घ्यावीत.

फळपिकांवरील कीड रोग सर्वेक्षण, सल्ला व व्यवस्थापन योजना (हॉर्टसेप) - महाराष्ट्र

काजू: कीड रोग सर्वेक्षण प्रपत्र भरण्याकरीता मार्गदर्शक सूचना

बागेची व झाडांची निवड: काजू पिकाखालील शक्यतो १ एकर क्षेत्र असलेल्या शेताची निवड करावी. प्रत्येक बागेत यादृच्छिकपणे निवडलेल्या ५ झाडांवर कीड व रोगाची निरीक्षणे घ्यावीत.

निरीक्षण कार्यपद्धती

कीड

१. **ढेकण्या-** पीक वाढीच्या अवस्थेनुसार झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १३ याप्रमाणे प्रति झाड एकूण ५२ पालवी (नवती)/ फुलोरा/ बोंडु/बी यावरील तांबूस तपकिरी व्रण/चरे याचे निरीक्षण करून प्रादुर्भावाच्या खालील श्रेणीनुसार वर्गीकरण करावे (०-४). संबंधित दिशेकडील १३ पैकी प्रत्येक श्रेणी अंतर्गत प्रादुर्भावित पालवी (नवती)/ फुलोरा/ बोंडु/बीया यांची संख्या नमुद करावी.

०	व्रण/चरे नसणे
१	तांबूस तपकिरी व्रण/चरे संख्या ३ पर्यंत असणे
२	स्वतंत्र किंवा एकमेकात मिसळलेले ४-६ तांबूस तपकिरी व्रण/चरे असणे
३	६ पेक्षा अधिक स्वतंत्र किंवा एकमेकात मिसळलेले तांबूस तपकिरी व्रण/चरे असणे
४	फांदी/फुलोरा पूर्णपणे तांबूस तपकिरी होणे/ वाळणे

२. **फुलकिडे-** एका झाडावरील यादृच्छिकपणे निवडलेल्या १०० बोंडू /बी यावरील फुलकीडींच्या नुकसानीमुळे (भुरकट रंगाचे चट्टे किंवा स्कॅब दिसल्यास) प्रादुर्भावाच्या ०-४ श्रेणीनुसार बोंडु व बी यांची संख्या नोंदवावी. याप्रमाणे यादृच्छिकपणे निवडलेल्या एकूण पाच झाडांवरील निरीक्षणे नोंदवावीत.

प्रादुर्भावाची श्रेणी

०	कोणतेही नुकसान नाही
१	१-२५ टक्के बोंडू किंवा बियाचा पृष्ठभाग खराब होणे. (१/४ प्रादुर्भावीत पृष्ठभाग)
२	२६-५० टक्के बोंडू किंवा बियाचा पृष्ठभाग खराब होणे. (१/२ प्रादुर्भावीत पृष्ठभाग)
३	५१-७५ टक्के बोंडू किंवा बियाचा पृष्ठभाग खराब होणे. (३/४ प्रादुर्भावीत पृष्ठभाग)
४	७६-१०० टक्के बोंडू किंवा बियाचा पृष्ठभाग खराब होणे. (३/४ प्रादुर्भावीत पृष्ठभाग)

३. **खोडकिडा:** निवडले झाड खोडकिडीने प्रादुर्भावित असल्यास १ व नसल्यास ० असे लिहावे

रोग

१. **ब्लॉसम ब्लॉइट** - झाडाच्या प्रत्येक दिशेकडील १ व मध्यभागातील १ याप्रमाणे प्रति झाड एकूण ५ फुलोऱ्यांवरील प्रादुर्भावाची श्रेणीनुसार (०-५) प्रादुर्भावित फुलोऱ्यांची संख्या नोंदवावी. याप्रमाणे यादृच्छिकपणे निवडलेल्या एकूण पाच झाडांवरील एकूण २५ फुलोऱ्यांवरील निरीक्षणे नोंदवावीत.

प्रादुर्भावाची श्रेणी

०	कोणताही प्रादुर्भाव नाही
१	१-२५ % प्रादुर्भाव
२	२१-४० % प्रादुर्भाव
३	४१-६० % प्रादुर्भाव
४	६१-८० % प्रादुर्भाव
५	८१-१०० % प्रादुर्भाव